

Demokrati i fokus

- fokusgrupper och folkomröstningars möjlighet att vitalisera demokratin genom direktdemokratiska och deliberativa inslag

Rebecka van Deventer Edström

Luleå tekniska universitet

C- uppsats

Statsvetenskap

Institutionen för Industriell ekonomi och samhällsvetenskap

Avdelningen för Samhällsvetenskap

SAMMANFATTNING

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka en möjlig vitalisering av demokratin genom fokusgrupper och folkomröstningar ur ett direktdemokratiskt respektive deliberativt synsätt där John S Dryzek får stå som referensram för den deliberativa demokratin. Två specifika fall av fokusgrupper och omröstningar studeras närmare. Det första är en fokusgrupp som genomfördes angående fritidsgårdarnas fortsatta verksamhet i Luleå och inkluderade sju av de tio fritidsgårdarna inom kommunen. Fokusgrupperna var uppdelade i tre olika grupper, fritidsgårdsledare, ungdomar samt politiker- och tjänstemän. Dessa träffades sedan för ett gemensamt möte den 14 maj 2008. Rapporten använder sig av intervjuer med sju deltagare: projektledaren, fem fritidsgårdsledare från fyra fritidsgårdar samt två ungdomar. Urvalet till intervjuer baserades på deltagarnas åsikter om projektets varav två fritidsgårdar var positiva och två var negativt inställda. Reaktionerna kring fokusgrupperna var splittrade, alla förstod syftet väl men två av fritidsledarna var väldigt missnöjda med rapporten som skrevs utifrån fokusgruppen samt beslutet som politikerna tog utifrån den. Beslutet innebar att flera av de tidigare anställda nu skulle få söka andra arbeten efter en ändring i driftfrågan. De övriga intervjuade ansåg att fokusgrupperna var ett bra sätt att få fram de ungas åsikter och lyfte speciellt fram mötet med politiker som lyckat.

Det andra fallet berör ett rådslag om Smedjegatan i Luleå som skedde 2003. Efter ökad debatt, speciellt i media, om det redan tagna beslutet om att Smedjegatan skulle bli en ren busslinje beslöt sig kommunfullmäktige i Luleå för att hålla ett rådslag. I frågan om gatan skulle bli en ren bussväg eller en blandad buss- och bilväg deltog under 50 procent av de röstberättigade där det blandade alternativet fick flest röster. Deltagande siffrorna kan jämföras med kommunvalet året innan där 80,1 procent deltog. Trots det relativt låga valdeltagandet valde kommunfullmäktige att riva det tidigare beslutet och göra en blandad buss- och bilväg. Reaktionerna under debatten var tudelade där framförallt det, framförallt i media, lyftes fram kritiska röster. Anledningen till detta var bland annat den planerade stängningen av Smedjegatan för biltrafik. Efter beslutet om rådslaget riktades kritiken mot alternativens utformning. Uppfattningen hos medborgarna efter den invigda buss- och bilgatan har överlag varit väldigt positiva.

Resultatet indikerar att fokusgrupper och omröstningar såsom folkomröstningar och rådslag är möjliga sätt att fördjupa den demokratin men att det har sina begränsningar. Bland annat kan det svårighet med att verkligen få fram deltagarnas åsikter genom att gruppdynamiken i fokusgruppen hindrar detta. Det kan konstateras att deliberativa och direktdemokratiska inslag är nyttiga för demokratin i stort och bör premieras men inte helt ta överhanden. För att få en än mer fungerande deliberativ demokrati bör folket utbildas i deliberation genom fler samtal och för att få igång den direkta demokratin ha omröstningar där individen måste vara aktiv och ta ställning.

Innehåll

1. INLEDNING	1
1.1 Syfte	3
1.2 Avgränsningar	3
1.3 Material	4
1.4 Intervju	5
1.5 Disposition	7
2. DEMOKRATINS OLIKA FORMER	8
3. FOKUSGRUPPER SOM METOD ATT SKAPA DELIBERATIVA PROCESSER	14
4. FRITIDSGÅRDARNAS FOKUSGRUPP.....	18
5. FOLKOMRÖSTNINGAR	24
6. RÅDSLAG OM SMEDJEGATAN I LULEÅ	28
7. DISKUSSION	35
KÄLLOR	41
BILAGA 1 Intervjufrågor.....	43

1. INLEDNING

Demokrati står för folkstyre och den ideala formen av demokrati innebär ”government by the people” men denna ideala form ses ofta som en utopi där en verklig tillämpning innebär en mängd svårigheter (Heywood, 2004, s 221). I den antika grekiska formen samlades medborgarna för torgmöten där alla invånare var representerade. Att hålla ett sådant möte i en stat idag vore ohållbart, detta är också kritiken mot den så kallade direkta demokratin. Ett annat argument mot demokratin i sin renaste form är att någonting sådant inte skulle fungera på grund av att medborgarnas intresse är alltför lågt och frågorna alltför många (Heywood, 2004, 220ff; Hauge et al, 2000, s 224). Trots sina svårigheter är demokrati den vanligaste formen av styre i världen idag (Hauge et al, 2000, s 47). Den existerar i många varianter, the Economist Intelligence Unit som rangordnar världens demokratier anser att 30 länder uppfyller kriterierna för en demokrati. De övriga 137 medräknade länderna anses vara bristfälliga demokratier (The Economist Intelligence Unit).

Begreppet demokrati innefattar mer än folkstyre och är ett samlingsord där både direkt- och representativ demokrati finns representerade (Heywood, 2004, s 220). I stället för den direkta demokratin tillämpas representativ demokratin och då speciellt den liberala formen. Sverige är en sådan demokrati vilket innebär att landet styrs av folket genom att de i allmänna val utser representanter som under en begränsad mandatperiod fattar de politiska besluten åt dem (Halvarson, 2006, s 95). De enda gångerna folket tar ställning till en enskild fråga är då det anordnas en folkomröstning. Folkomröstningar är den direkta demokratis redskap som gör det möjligt för väljarna att själva avgöra frågor (Hauge et al, 2000, s 224). Dessa har på nationell nivå hållits sex gånger i Sverige (Halvarson, 2006, s95; och regeringen.se). Två av dessa omröstningar och besluten som togs efteråt har nu åter kommit till ny debatt. För det första har Sveriges medverkan i den monetära unionen, EMU som det folkomröstades om år 2003 orsakat debatt och skrivelser i media (se Bondesson, 2009). Efter en opinionsmätning gjort i maj 2009 efterfrågar allt fler en ny omröstning i frågan, där väljarstödet skiljer sig beroende på parti och trots att partierna inte har väljarnas fulla stöd går många ledare och politiker ut med att de vill ha en ny omröstning i frågan. Den andra omdebatterade folkomröstningen är kärnkraftsfrågan, där folkomröstning 1980 ledde till beslut om att inga nya kärnkraftverk skulle tillsättas efter 2010 (Ds 2001:60, s 23). I februari 2009 hävdades detta beslut av regeringen (Svantesson, 2009).

Trots sina fördelar riktas kritik mot den representativa demokratin och framförs av John S Dryzek som menar att även om åsikter framför till exempel inom intressegrupper är att det inte är samhällets intresse som framförts även om det är politiskt vägda intressen och kan heller inte väga upp för hela samhällets intresse (Dryzek och Niemyer, 2006, s 635). Vidare menar Dryzek att den demokratiska inriktningen, speciellt på slutet av 1990-talet har tagit en deliberativ inriktning och bör förespråkas som ett komplement till dagens representativa system. Denna nya bana har tillkommit med anledning av att det finns ett förnyat intresse för kvalitet inom demokratin Vad är då egentligen deliberation inom demokratin? Enligt Dryzek är det en social process som bygger på kommunikation mellan deltagarna. Dessa deltagare är mottagliga för att förändra uppfattningar, preferenser och perspektiv men också att kommunikationen bygger på övertygande argument snarare än manipulation eller besegring. Denna överföring av tankar ska leda till att alla argument kommer fram och att dessa behandlas och värderas gentemot varandra (Dryzek, 2000, s 1).

Deliberation efterlyses inte bara av Dryzek utan även av andra. Demokratiutredningens rapport, som kom år 2000 efter en tillkallelse av regeringen år 1997, illustrerade de problem och förutsättningar men också möjligheter som Sverige och dess styrande kunde tänkas möta på 2000-talet. Rapporten innehöll en uppmaning om att blanda deliberativa men även direktdemokratiska inslag i politiken genom att låta medborgarna delta mer på olika sätt. Ett av kapitlen tar upp olika sätt att fördjupa demokratin och nämner till exempel försök att använda Internet vid omröstningar (SOU 2000:1). Internetomröstning är någonting som Luleås kommunalråd Karl Petersen efterlyste år 2003 när frågan om en ombyggnation av Smedjegatan i Luleå togs upp i ett rådslag.

”Vi lever i en tid när människor vill vara med på ett annat sätt än tidigare, det räcker inte med val vart fjärde år. Olika former av rådslag och folkomröstningar har kommit för att stanna. Vi behöver något nytt för att vitalisera demokratin. Färre och färre är aktiva i de politiska partierna. Det behövs nya kanaler mellan politiker och medborgare. Detta är en väg.” (Karl Petersen kommunalråd Luleå i *Vårt Luleå*, 2003, s 4)

Om kommunikation mellan medborgare är vad som krävs för en livskraftig demokrati kan fokusgrupper kanske vara ett tänkbart scenario att nå detta. Fokusgrupper, är en form av gruppintervjuer under en begränsad tidsperiod där en mindre grupp människor möts för att diskutera ett givet ämne. Grupperna leds av en samtalsledare som kallas moderator.

Moderatorn är den som introducerar nya aspekter om det behövs och även den som inleder diskussionen. Målet med fokusgrupper är dock att deltagarna ska diskutera fritt utan större inblandning. Fokusgrupper används både som metod för att studera attityder, föreställningar och värderingar eller som en av flera metoder till exempel för att utveckla frågor till enkäter. Sedan 1980-talet har användandet av fokusgrupper ökat kraftigt och används numera inom sociologi, medievetenskap, pedagogik, folkhistorievetenskap, marknadsföring och även för att utvärdera projekt inom kommun och landsting (Wibeck, 2000, s 10-22). Luleå kommun använde sig under våren 2008 av fokusgrupper för att utvärdera fritidsgårdsverksamheten i Luleå.

Är folkomröstningar, rådslag och fokusgrupper vägen att gå för att vitalisera demokrati och har de någonting att tillföra det representativa styrelseskicket Sverige har?

Denna uppsats använder sig av en huvudteori inom demokratiteori där ovan nämnda John S Dryzek får representera deliberativ demokrati. Dryzek kommer att introduceras närmare i ett efterkommande kapitel där den teoretiska referensramen presenteras.

I nedanstående avsnitt kommer en genomgång av syfte men också avgränsningar samt en metoddel och en genomgång av använt material. Metoddelen tar även upp hur intervjuerna till fritidsgårdsgrupperna deltagare gjordes.

1.1 Syfte

Uppsatsen ska ur ett direktdemokratiskt och deliberativt synsätt studera hur folkomröstningar och fokusgrupper kan vitalisera demokratin. Genom att undersöka ett konkret fall av fokusgrupper, fritidsgårdsfokusgrupperna som genomfördes i Luleå kommun våren 2008, och ett konkret fall av omröstning, rådslaget om Smedjegatan i Luleå 2003, förstå hur dessa i synnerhet och metoderna i stort kan vitalisera demokratin.

1.2 Avgränsningar

John Dryzek får representera deliberativ demokrati. Sedan diskuteras fokusgruppers nackdelar och fördelar men en avgränsning har ändå gjorts där ett specifikt fall har använts för att exemplifiera ett av användningsområdena för fokusgrupper, exemplet driftfrågan om fritidsgårdarna i Luleå. Kapitlet med folkomröstningar berör omröstningars för- och nackdelar men tyngdpunkten ligger i att förklara tillvägagångssättet vid rådslaget om Smedjegatan och reaktionerna efteråt.

1.3 Material

Tryckta källor

Uppsatsen kommer i stor utsträckning använda sig av tryckta källor som hittats genom Luleå Tekniska Universitet Bibliotek sökmotorer. Bland dessa återfinns Victoria Wibecks *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod* från 2000 som är en generell beskrivning av uppbyggnaden av fokusgrupper och dess för- och nackdelar. Dessutom används flertalet källor som varit kurslitteratur för statsvetenskapliga programmet vid Luleå Tekniska Universitet t.ex Bryman *Samhällsvetenskapliga metoder* (2006), men även folkomröstningar från *Sveriges Statsklick* skriven av Halvarson (2006).

För att beskriva rådslaget från 2003 om Smedjegatan används informationstidningen *Vårt Luleå* (2003) samt en licentiatuppsats skriven av Peder Rönnbäck, *Politikströmmar och kommunala trafikflöden* (2006) som betraktar kollektivtrafiken och rådslaget närmare. Det som kommer att användas är enkätundersökningar bedrivna av Rönnbäck våren 2004, där medborgarnas uppfattning om projektet kring trafikomläggningen undersöks, en sammanställning av den mediala bevakningen kring turerna kring kollektivtrafiken och rådslaget, samt ett antal intervjuer med personer kring arbetet. Denna studie är användbar eftersom den tar upp synpunkter på rådslaget som fenomen och ger en mer balanserad bild än *Vårt Luleå* som enbart är ett informationsblad samt innehåller Luleås kommunalråd Karl Petersens tankar kring fenomenet.

Demokratiutredningen, SOU 2000:1 är skriven mellan 1997-2000 av en tillsatt parlamentarisk kommitté med representanter från olika partier samt expertråd. Utredningen belyser det sjunkande valdeltagandet samt försöker utreda orsakerna till det sjunkande valdeltagandet och föreslår åtgärder för att öka medborgarnas delaktighet och engagemang i det demokratiska systemet.

John Dryzek är ofta förekommande i deliberativ demokrati får stå för kärnan över deliberativ. I sina skrifter, då främst *Discursive Democracy* (1990) och *Deliberative Democracy and Beyond* (2000) ger en tydlig bild över kommunikationens betydelse och deliberationens möjligheter att utveckla rådande demokratiska system. Han betonar vikten av den aktive medborgarens roll i denna utveckling, vilket är en förutsättning för att fokusgrupper och omröstningar ska fungera.

Elektroniska källor

Förutom de tryckta källorna kommer elektroniska källor att användas. Tillförlitligheten i att använda elektroniska källor tål alltid att diskuteras eftersom frågan om ansvar blir extra stor och vikten av att veta upphovsman är av stort intresse. Denna rapport kommer att koncentrerar sig på statsvetenskapliga artiklar angående fokusgrupper demokrati. Dessa sökningar har genomförts via Luleå Tekniska Universitets Biblioteks sökmotor men även Lakehead University Biblioteks hemsida och dess sökmotor Scholars Portal Search. Vidare används Internet som en källa för tidningsartiklar från Dagens Nyheter, DN och bör betraktas på samma sätt som sin tryckta upplaga. Regeringens hemsida används för att beskriva folkomröstningar samt för hämtning av SOU.

Opublicerat material

Rapporten använder sig till stor del av opublicerat material när fokusgrupperna för fritidsgårdsverksamheten beskrivs. Detta är minnesanteckningar och protokoll som förts vid mötena av fritidsgårdspersonalen själva men också protokoll förda av den projektledare som ledde arbetet. Anteckningarna från projektledaren samt de förda anteckningarna från de olika fritidsgårdarnas möten varierade i kvalitet, var i många fall väldigt korta och innehållsfattiga och vid tillfällena stod varken protokollförare eller deltagande vid mötet vilket gör det väldigt svårt för mig som forskare att avgöra om vad exakt som sagts eller vilka som deltog. Även för fritidsledarna själva kan detta vara ett problem då de inte helt mindes vilka deltagare som funnits med på vilka träffar eller vem som sagt exakt vad. Minnesanteckningarna ses mer som en övergripande text som sammanfattar de prioriteringar som det gemensamt kommit fram till. Därför var det av stor tillgång att få intervjua några av de deltagande, både ledare och ungdomar för att få en klarare bild av situationen.

1.4 Intervju

Urval

Valet av informanter baserades på uppfattningen om vilka medverkande fritidsgårdars ledare som ansåg att de var nöjda med projektet respektive missnöjda. Två fritidsgårdar som ansåg sig tillfredställda med hur arbetet fortskridit samt med besluten som tagits efteråt valdes ut. Två fritidsgårdar som var otillfredsställda med tillvägagångssättet i sin helhet valdes ut för att skapa mer jämvikt i rapporteringen.

Sju samtalsintervjuer genomfördes varav fem var med fritidsledare som under fokusgrupperna hade agerat som moderatorer. Två av intervjuerna som genomfördes berörde ungdomar som

hade medverkat i var sin fokusgrupp samt en intervju bedrevs med projektledaren på kommunenheten som höll i projektet.

Genomförande

När godkännandet av alla berörda av studien var klara tilläts informanterna bestämma tidpunkt samt plats för ett enskilt samtal i lugn och ro. Varje intervju varade ca 35-50 minuter. De inledande frågorna var enkla för att lugna både mig och informanten. Frågorna hölls korta och stunder av tystnad kunde infinna sig då informanterna tilläts svara utan påtryckningar. Avrundningen av intervjuerna avslutades med att fråga informanterna hade någonting ytterligare att tillägga. Efter en kort reflektion av intervjun tillfrågades informanterna om möjligheten att bli återkontaktad vid händelse att fler frågor dykt upp. Vid varje intervju togs förutom bandupptagningen även minnesanteckningar.

Tre av de sju genomförda intervjuerna var telefonintervjuer och under dessa fördes endast minnesanteckningar.

Etiska aspekter

För att värna informanterna har de ramar som Kvale (1997, s 106-107) beskrivits åtföljts som beskriver att en forskare ska reflektera över när det gäller intervjuundersökningar. Vid varje intervjutillfälle förtydligades studiens syfte för informanterna. En förklaring av hur studien skulle nyttjas gavs att den kritiskt skulle granska och analysera deltagande demokrati och hur fokusgrupperna vid fritidsgårdarna genomförts våren 2008. Dessutom klargjordes det att det var frivilligt att delta och att informanterna kunde avbryta deltagandet när de själva ville. Förutom detta erbjöds informanterna att ta del av den utskrivna intervjun, vilken ingen av respondenterna gjorde och inte någon fann några ändringar nödvändiga. Slutligen försäkrades informanterna om att bandupptagningarna förvaras tryggt och säkert samt att banden förstörs efter avslutandet av studien.

Generalisering

Eftersom studien belyser specifika fall som till exempel genomförandet av fokusgrupper om fritidsgårdsverksamheten i Luleå och rådslaget om Smedjegatan i Luleå är det intressant att se hur forskare ser på kvalitativ forskning. Bryman tar upp kritiken som riktas mot generaliserbarheten inom kvalitativa forskningsresultat. På grund av att kvalitativa studier ofta genomförs med ett litet antal individer, antingen genom ostrukturerade intervjuer eller

deltagande observationer, menar kritikerna att det är omöjligt att generalisera resultatet. Bryman menar att det är omöjligt i den aspekten att ett fall inte är representativt för en population men istället menar han att resultaten ska generaliseras till teori och inte till populationer. Det är med andra ord kvaliteten på de teoretiska slutsatserna som presenteras som är de viktiga vid bedömningen av generaliserbarheten. Medan kvantitativa forskare vill att deras data ska kunna generaliseras till en relevant population vill kvalitativa forskare skapa en förståelse av beteenden, värderingar och åsikter i kontext till den undersökning som genomförts (Bryman, 2006, s 270; 173).

Reliabilitet

Kvale (1997, s 219) skriver att frågan om äkthet ofta ställs inom intervjuforskning. Han anser att intervjuforskning ofta blir fråga om en tolkning. Vidare menar han att forskaren kan påverkas av sin egen förståelse vid skapandet och tolkandet av intervjutexten. Vid intervjuerna har en distansering till min egen förförståelse försökt uppnås. För att öka tillförlitligheten ställdes vid intervjuerna frågor om oklarheter.

Validitet

Studien har pågått sedan vårterminen 2009 då den initierades. Både öppna och ledande frågor har ställts för att verkligen återge det informanterna ville säga. Möjligheten att ställa ytterligare frågor sedan intervjuerna avslutades har medfört att undersökningen blivit grundlig. E-post har använts för att förtydliga vissa uttalanden.

1.5 Disposition

Det första kapitlet börjar med en inledning som följs av syfte, frågeställningar, metod, material och även en disposition över arbetet. I det nästföljande kapitel presenteras det teoretiska ramverket där demokratins olika former. Det tredje kapitlet belyser fenomenet fokusgrupper och det fjärde kapitlet tar upp det praktiska försöket med fokusgrupper om fritidsgårdarnas verksamhet i Luleå kommun. I kapitel fem beskrivs folkomröstningar, deras historia och påstådda för- och nackdelar. Sedan innehåller kapitel sex en genomgång av rådslaget i Luleå 2003 där beslutet togs om utformningen av trafikomläggningen på Smedjegatan. Det sista kapitlet, kapitel sju, består av en avslutande diskussion.

2. DEMOKRATINS OLIKA FORMER

I avsnittet som följer kommer demokratins olika begrepp att presenteras samt en djupare genomgång av deliberativ demokrati med utgångspunkt i John S Dryzek.

Demokrati är ett vitt begrepp som innehåller en mängd definitioner och varianter. Direkt demokrati är ett styrelseskick men kan mer ses som ett ideal där självstyre är den grundläggande principen (Hauge et al, 2000, s 62).

”Modelldemokratin är en direkt demokrati, en form av självstyre där alla vuxna medborgare deltar i forandet av kollektiva beslut, i ett samhälle präglat av jämlikhet och öppen debatt. I en direkt demokrati blir stat och samhälle ett.”
(Hauge et al, 2000, s 62)

Antikens Grekland bestod av direktstyre, vilket innebar att alla medborgare skulle medverka i styrandet vilket bestod av massmöten där man avlägsnade behovet av professionella politiker och medborgarna själva kunde styra direkt. Detta fenomen lever kvar på ställen i USA samt i Schweiz men det mest välkända exempel på direktdemokrati är folkomröstningar (Heywood, 2004, s 224-225).

Den moderna regeringen har lite gemensamt med den grekiska direktdemokratin utan styrandet ligger hos politiker som har ansvaret att ta beslut för folkets räkning. Den vanligare formen av demokrati är den så kallade liberala demokratin. Den skiljer sig på två sätt från direkt demokrati. För det första styr folk inte sig själva utan de väljer politiker som gör jobbet vilket kallas representativt styre eller indirekt styre. Den andra punkten som särskiljer demokratierna är att liberal demokrati underkastar folkviljan lagliga eller konstitutionella begränsningar. Makten är begränsad och kan endast uppnås genom att fria och rättvisa val hålls. Ett av de klassiska argumenten för representativ demokrati är att mer praktiskt, det lämpar sig bättre om befolkningen är stor, frågorna är för många och omfattande eller att det politiska intresset är alltför litet. Liberal demokrati försöker kombinera de goda sidorna hos expertstyre med ett brett deltagande hos folket (Hauge et al, 2000 s 62ff; Heywood, 2004, s 224-227).

Representativ demokrati är en begränsad form av demokrati på så sätt att det folkliga inslaget är sällsynt och kortvarigt då det endast stäcker sig till att rösta med några års mellanrum och en indirekt form av demokrati på grund av att det folkliga medverkandet handlar om vem som ska styra och har nästan aldrig makt i sig självt. Trots detta kan representativ demokrati kvalificera sig som en demokrati eftersom makten att rösta fram politiker även innebär att folket har makten att avstänga politiker som missköter sig. Förespråkare för representativ demokrati tar till sig kritiken om en alltför begränsad maktutövning från folkets sida men anser att det är den enda praktiska lösningen av demokrati utifrån samhällets uppbyggnad. Dessutom menar förespråkarna att direktdemokrati är omöjlig av andra skäl – medborgare har tidsbrist men att de även saknar mognaden och kunskapen att ta beslut som kommer folket till gagn medan politiker har tiden och kunskap att sätta sig in i berörda frågor. Valdeltagandet neråtgående trend och medborgarnas dalande engagemang ses ibland som symptom på den representativa demokratin (Heywood, 2004, s 224-225).

Hur ska politiken komma underfund med problemen som följer med den representativa demokratin? Förhållandet mellan direkt och indirekt demokrati är komplicerat och motsägelsefullt men genom att integrera folkomröstningar i den representativa demokratin blir det möjligt för båda att samverka genom att befolkningen själva får avgöra i frågor. Många demokratier använder sig av folkomröstning i någon utsträckning och användandet har ökat sedan 1960. På grund av att Sverige tillämpar fakultativt konsultativa omröstningar¹ innebär omröstningar inget avsteg från den representativa demokratin men trots sina fördelar har folkomröstningar även sina svårigheter och kritiken som framhålls mot direkt demokratin kan tillämpas även här genom befolkningens okunnighet gör dem inkompetenta att styra för sitt eget bästa. Direkt demokrati kan vara ett obekvämt inslag i den representativa demokratin men trots denna faktor ligger de stora fördelarna i att folkomröstningar tillhandahåller en dubbel säkerhetsventil. Vad som åsyftas är att regeringen kan lämna över en fråga vidare till folket om de av någon anledning inte själva kan fatta ett beslut. Den andra ventilen ligger i att medborgare, genom folkinitiativ, själva kan använda dessa anordningar för att väcka kritik (Hauge et al, 2000, s 224-225; Halvarson, 2006, s 95).

Det finns även problem inom den representativa demokratin. Heywood ställer sig frågan om vad det innebär att vara representant samt hur det uppnås, om representation är ett substitut till

¹ Fakultativ konsultativa folkomröstningar beskrivs i kapitel 5

demokrati eller en nödvändighet? Författaren kommer fram till att inom politiken betyder representation att en individ eller grupp står för eller agerar åt en större grupps vägnar. Detta innebär att den politiska representationen som utses i val, är en länk mellan de styrande och de styrda och att folkets åsikter är representerade och säkrade. Trots detta uppstår frågan om politiker är människor som vet bättre än den övriga befolkningen och därför får friheten att agera i deras bästa intresse, eller är representativa då de representerar någonting som är typiskt eller kännetecknande för en grupp eller samhälle. I fall det sista är rådande är politiker är representanter om de liknar samhället när det gäller ålder, kön, social klass, etnisk bakgrund och så vidare. Att vara representant enligt detta synsätt innebär att för att kunna tala för någon är det nödvändigt att ha liknande bakgrund. Kritiken som framhålls mot denna uppfattning är att ett sådant tankesätt främjar social segregering och konflikter. För om alla vill främja sin egen grupp och dess intressen vem är då villig att försvara det gemensamma bästa? (Heywood, 2004, s 220, 233-239).

John S Dryzek framför kritik mot den representativa demokratin och förespråkar deliberation istället för direkt demokratiska inslag. Dryzek menar att åsikter framförs i samhället till exempel inom intressegrupper men att detta inte kan väga upp för hela samhällets intresse (Dryzek och Niemyer, 2006, s 635). Det latinska ordet deliberation förklaras, enligt Nationalencyklopedin, som överväga, rådslå, överläggning, diskussion eller debatt, ofta i politiska sammanhang (Nationalencyklopedin, 2009). Demokratiutredningen som utkom 2000 förespråkar den deliberativa demokratin inslag i politiken. Utredningen beskriver deliberativ demokrati och betonar argumentationens och samtals roll för demokrati genom att det skapar förtroende som samspelar med övertygelser som uppstått i fria samtal jämlika medborgare emellan. Det finns en tydlig koppling mellan politik och diskussion vilket medför att offentliga arenor där opinioner kan bildas, ifrågasätt och debatteras. Det viktiga i dessa diskussioner är att den enskildes intresse underordnas majoritetens bästa där förslagen prövas i en fri och öppen diskussion (SOU 2000:1, s 22- 23).

För att förstå den deliberativa teorin mer djupgående följer nedan en genomgång av John S Dryzeks syn på deliberativ demokrati. Dryzek går i sin bok *Deliberativ Democracy and Beyond* (2000) kort igenom den deliberativa demokratin historia. Han påpekar att deliberation inom demokratin inte är helt ny, det kan till exempel ses så långt tillbaka som i Grekland under antiken och även i Edmund Burke och John S Mills texter men det var först

på 1990-talet som användandet tog fart. Under sent 1990-tal var den deliberativa demokratin fokuspunkten i de flesta demokratiska teorier (Dryzek, 2000, s 2)

Vad är det som gör deliberativa arrangemang mer demokratiska än traditionella liberala representativa system? Svaret, enligt Dryzek, står att finna i en diskussion om rationalitet och liberalismens människosyn. Den instrumentella rationaliteten, enligt Dryzek, är vad som ligger till grund för mycket av dagens politiska tillkortakommanden. Dryzek menar att det i dagens samhälle finns en övertro på att rationalitet ska lösa problemen, något som han är djupt kritisk till. Detta rationella tänkande genomsyrar individers politiska beteende, offentliga policies men också hela det politiska systemets struktur och ligger till grund för många av dagens politiska brister där välfärden inte motsvarar medborgarnas förväntningar och att kriserna avlöser varandra. Enligt Dryzek kan den kommunikativa rationaliteten i sin ideala form råda bot på problemen med rationalitet. Dryzek vill inte ersätta utan istället att de två ska komplettera varandra. Dessutom är den kommunikativa rationaliteten bättre lämpad att svara upp mot politiska ideal som jämlikhet, deltagande och inkludering eftersom beslutsprocessen syftar till att ta fram de bästa alternativen och lösningsförslagen (Dryzek, 1990, s 3-21). Liberaler tror att människor lämnas oberörda efter politisk medverkan. Före, efter och under tiden vet de själva bäst sina egna intressen. Kritiska teoretiker å andra sidan anser att demokratisk medverkan kan förändra människor så att de blir mer toleranta, kunniga och lyhörda inför andra och utforskar sina egna intressen bättre. Deliberation möjliggör ett sätt att förmedla medborgarnas åsikter till beslutsfattarna vid sidan om det som sker i valen. I den deliberativa demokratin kan också de deltagande ändra sina åsikter (Dryzek, 2000, s 21ff).

Deliberation bör sträva efter en äkthet och med detta menar Dryzek graden av demokratiskt kontroll genom kommunikation som eftersträvar reflektion av preferensen utan att för den delen vara manipulerande. Detta kriterium möts endast om propaganda, indoktrinering, vilseledning, självintresse och hot är ute ur bilden. Han pekar dock på att det finns en risk för att den deliberativa demokratin används som en metod för maktutövande med syfte att manipulera. Det krävs således en kritikisk hållning även mot deliberativa metoder och dess bakomliggande syfte måste granskas. I kapitel tre går Dryzek igenom olika alternativ till det rationella argumentet och beskriver hur allt från handslag till argument och retorik kan verka manipulerade genom att de kan användas för att skrämja, hota eller manipulera känslor (Dryzek, 2000, s 8, 67-74).

Liberalismen och deliberativ demokrati går att integrera, enligt liberalerna bör detta göras genom att deliberationen får en plats i konstitutionskapandet eller införliva det i representativa församlingar. Dryzek tar upp några av orsakerna till att liberalismen och deliberationen inte helt bör integreras. Anledningen är bland annat att en konstitutionell struktur inte garanterar att en viss politik förs eller att alla har lika tillgång till den politiska arenan eftersom det finns andra krafter som påverkar som till exempel marknadskrafterna och korporatism (Dryzek, 2000, s 17-19). Dryzek är medveten om kritiken som riktas mot deliberativ demokrati på grund av att samtalen kan komma att domineras av resursstarka individer. Han uttalar att särskild kraft ska ägnas åt att söka upp de som normalt inte hörsammar en inbjudan till dialog, så att deras röster görs hörda i debatten. Därmed undviker man att även den deliberativa demokratin blir en form av elitdemokrati. Den demokratiska legitimiteten ligger i att alla ges rätten att delta (Dryzek, 1990, s 29-56). Dryzek poängterar också att alla individer inte är lika och att vissa inte vågar tala på grund av till exempel blyghet någonting som kan överkommas genom att deliberation även kan existera i skriven form eller i små grupper (Dryzek, 2000, s 173).

Enligt Dryzek bör det representativa systemet inte vara den enda arenan där deliberation existerar men han menar ändå att det bör finnas en balans mellan stat och de andra områdena, civilsamhället och den offentliga sfären, de två alternativa områdena behövs för en fungerande och kvalitetssäkrad demokrati. Genom att utgå från de alternativa områdena kan den allmänna opinionen översättas till mer administrativ makt. Val är, enligt Dryzek, inte det enda sättet att förstå allmänhetens åsikter eller ens nödvändigtvis det mest väsentliga. Författaren utvecklar sina tankegångar för hur urvalet till medborgardialogen ska göras, hur dialogen ska föras samt om och i så fall hur beslut ska fattas. Han menar att alla sorters frågor inte kan bli föremål för deliberation eftersom det är en tidskrävande process. Vilka frågeställningar är då lämpliga? Slutsatsen blir att om medborgarna uppfattar att det är en särskilt viktig fråga, ska deliberation äga rum. Likaså om företrädare för offentliga organisationer och myndigheter anser att frågeställningen är så komplex att den kräver en dialog med medborgarna (Dryzek, 2000, s 171-174).

Dryzek menar att i deliberationen måste skilda uppfattningar få finnas och att det är väsentligt att även uppfattningar som ligger i ytterkanterna får komma fram. Han ställer också frågan om viss kommunikation ska uteslutas, som den som är rasistisk eller fördomsfull. Hans

uppfattning är att vissa synpunkter inte på förhand ska förbjudas eftersom när fördomsfulla åsikter uttalas i diskursen kommer de att mötas av bättre argument. Han menar dock att man i inledningen av deliberationen bör beröra vad som skapar det goda samtalet och vilka etiska regler som ska gälla, för att i möjligaste mån undvika avarter. Författaren menar att alla sorters kommunikation ska vara tillåten men det krävs försiktighet med vittnesbönder och berättandet av historier. Det kan bidra till att manipulera deltagarnas känslor och därmed komma att i för stor utsträckning påverka åsikterna. Man ska dock ha tilltro till processen och att balans i diskursen kommer att uppnås (Dryzek, 2000, s 170).

I *Discursive Democracy* menar Dryzek att en strävan efter konsensus är möjlig eftersom genom samtalets gång förstår den andras kultur och världsåskådning. Det som deltagarna i deliberativa moment tillslut är oense är att föreställningen om det gemensamma intresset är olika och inte ståndpunkterna. Hjälpen kan behövas från en medlare som agerar tredje part så att förhandlingarna inte kör fast på grund av att deltagarna förhandlar om ståndpunkter (Dryzek, 1990, s 42-46). Syftet är att deltagarna ska bli överens om ett gemensamt vägval, även om de har olika uppfattningar inte att uppnå konsensus i den mening att alla tycker lika (Dryzek, 2000, s 170).

Avsnittet har berört demokratins olika beståndsdelar och att idealet demokrati, i den mening av folkstyre, inte alltid går att uppnå. Den representativa demokratin präglas av problematik med ett allt lägre valdeltagande och oengagerade medborgare. För att folk ska säga sin mening tas alltmer direktdemokratiska inslag in i politiken där folkomröstningar är vanligaste exemplet. I kapitel 5 beskrivs fenomenet folkomröstningar samt dess för- och nackdelar och kapitel 6 beskriver en praktisk tillämpning med rådslaget om Smedjegatan. En beskrivning av deliberation gjorts där fokus har legat vid Dryzeks definition av deliberativ demokrati. Det har även lyfts fram att deliberation sedan 1990-talet fått en allt större roll inom politiken. Ett sätt att lyfta fram deliberation kan till exempel göras genom att använda sig av fokusgrupper. I nästa kapitel hamnar blickpunkten på fokusgrupper där till en början begreppet i sig förklaras samt dess historiska användningsområden. För att fördjupa förståelsen för metoden tas även kritik och fördelar med.

3. FOKUSGRUPPER SOM METOD ATT SKAPA DELIBERATIVA PROCESSER

Detta kapitel kommer kortfattat att förklara fokusgrupp dess historik samt kritik som framförts mot metoden. Detta blir grunden till att förstå hur fokusgruppen som genomfördes i Luleå kommun 2008 angående driftfrågan av fritidsgårdarna kom att fungera och beskrivs närmare i kapitel 4.

Vad är egentligen en fokusgrupp? Fokusgrupper, enligt Wibeck, är en form av gruppintervjuer under en begränsad tidsperiod där en mindre grupp människor möts för att diskutera ett givet ämne. Wibeck frågar sig själv om denna metod kan tillföra någonting i forskningssammanhang och om det ens är tillförlitlig information (Wibeck, 2000, s 7-9).

Grupperna leds av en samtalsledare som kallas moderator. Moderatoren är den som introducerar nya aspekter om det behövs och även den som inleder diskussionen. Målet med fokusgrupper är dock att deltagarna ska diskutera fritt utan större inblandning (Wibeck, 2000, s 10). Hur engagerad ska en gruppleddare egentligen vara? Brymans svar på den frågan är att det inte ska vara så strukturerat och styrande för att ge deltagarna utrymme att själva diskutera för att styra frågorna. På detta sätt kan man hitta det som är intressant för deltagarna (Bryman, 2006, s 331). Fokusgrupper används både som metod för att studera attityder, föreställningar och värderingar eller som en av flera metoder till exempel för att utveckla frågor till enkäter (Wibeck, 2000, s 10).

Skillnaden mellan fokusgrupp och gruppintervju

Bryman går igenom skillnaderna mellan gruppintervju och fokusgrupper och menar att det inte finns en tydlig särskiljning mellan dem men det finns olikheter dem emellan. Några av olikheterna är bland annat att fokusgrupper innehåller fler än två personer det vill säga fler än intervjuaren och intervjupersonen, denna form innebär att det är minst fyra och är i grunden en form av gruppintervju. Fokusgrupp följer ett visst tema eller områdesområde man fördjupar sig i medan gruppintervjuer har många olika frågeställningar. Gruppintervjuer görs ofta för att spara tid och pengar, men det är inte fokusgruppens syfte. Forskare för fokusgrupper är intresserad av hur individer i egenskap av gruppmedlemmar diskuterar en viss fråga, det vill säga hur de reagerar på varandras åsikter och hur samspelet fungerar.

(Bryman, 2006, s 324-325). Fokusgrupper är en forskningsteknik, en metod som syftar till datainsamling för forskningsändamål. Den avser att samla in data genom gruppinteraktion. Ämnet är bestämt av forskaren och det är således inte en spontan diskussion (Wibeck, 2000, s 23). Enligt Rosaline Barbours definition av en fokusgrupp är skillnaden mellan fokusgrupp och gruppintervju att vid en fokusgrupp integrerar och diskuterar deltagarna med varandra och vid en gruppintervju ställs samma fråga till alla och som besvaras i tur och ordning (Barbour, 2007, s 2).

Urval och storlek på fokusgrupper

Bryman tar också upp fokusgruppens storlek där svaret varierar beroende på vilken forskare som uttalar sig men någonstans mellan sex och tio deltagare verkar lämpligt. Det går också att ha mindre grupper speciellt om de har mycket att säga om frågeställningen om de är engagerade känslomässigt. På vilket sätt kan bortfall motverkas? Ett förslag är att öka gruppens storlek eftersom ett bortfall alltid är att räkna med. Men alltför stora grupper kan också vara en nackdel eftersom det då är svårare att få igång diskussionen. Bryman går också igenom val av deltagare till fokusgruppen och menar att om det inte är en bestämd kategori deltagare som kan vara med bör alla som finner ämnet relevant passa. Frågan om grupper relation till varandra sedan tidigare tas också upp och vissa forskare anser att det inte är lämpligt att deltagarna känner varandra sedan innan eftersom det redan finns mönster och statusskillnader. En annan risk är att eftersom man känner varandra så finns det flera antaganden som man inte tycker behöver förklaras närmare. Det är inte säkert heller att de ställer upp. Trots detta anser ändå forskare att redan etablerade grupper är en fördel eftersom samtalet då blir naturligt (Bryman, 2006, s 330-333).

Fokusgruppers användningsområden

Wibeck delar användandet av fokusgrupper i tre perioder: 1920-1950, 1950-1980, 1980-nu. I början användes fokusgrupper för att analysera hur publiken förehöll sig till direktsända program och i och med detta kom forskarna på att de kunde fungera som moderatorer. 1950-1980 användes fokusgrupper endast som marknadsundersökningar, en av förklaringarna till detta var enkätundersökningens ökade popularitet. Ett bra exempel på ett lyckat fall med fokusgrupper var när försäljningen av kakmixer gick dåligt. Genom att använda sig av fokusgrupper förstod företagen att kvinnorna som var målgruppen inte bara ville vispa ihop vatten och kakmixen och därför ändrades receptet så att andra tillsatser måste tillsättas och genom detta ökade försäljningen. Sedan 1980-talet har användandet av fokusgrupper ökat

kraftigt och används numera inom sociologi, medievetenskap, pedagogik, folkhistorievetenskap, marknadsföring och även för att utvärdera projekt inom kommun och landsting (Wibeck, 2000, s 17-22).

Fördelar och nackdelar med fokusgrupper

Wibeck listar några av nackdelarna med fokusgrupper och till det hör att vanliga individuella intervjuer kan vara effektivare. Dessutom kanske enkätundersökningar kan passa bättre för att bestämma utbredningen av givna attityder och erfarenheter. Sedan framhålls det att åsikterna som kommer fram är subjektiva värderingar och inte fakta som en nackdel (Wibeck, 2000, s 126-129). De begränsningar som Bryman listar är bland annat att samtalsledaren eller forskaren har mindre kontroll över skeendet men, menar Bryman, detta kan också ses som en fördel då upptäckande av sidospår och aspekter av problemet kan belysas. Data kan vara svåra att analysera på grund av mängden deltagare och möjligheter till att de deltagarna ta paus om någonting skulle vara oklart är liten samt att utskriften av fokusgrupper tar otrolig tid då det kan vara svårt att urskilja röster och tonlägen. Det är även svårare att organisera en fokusgrupp än andra typer av intervjuer. Frågan hur man går tillväga om någon deltagare uteblir, om belöningar ska tillämpas till exempel locka med förmåner för att få deltagarna att dyka upp. Gruppdynamiken måste också räknas in i en fokusgrupp, det kan finnas vissa deltagare som är högljudda och tar över medan andra förblir tysta och det är samtalsledarens roll att sköta detta (Bryman, 2006, s 338).

Det som räknas till det positiva hos fokusgrupper är bland annat att metoden rymmer stor potential vad gäller frågeställningar om de processer som skapar mening. Deltagarnas perspektiv och synsätt framhålls genom diskussioner, frågeställningar och ställningstaganden som kanske inte är möjlig vid individuell intervju. Deltagarna tar hjälp av varandra för att komma underfund med varför man tycker som man gör. Svaren kan modifieras och utökas när man hör de andras svar. Deltagarna kan lyfta frågor de anser viktiga lättare när grupplederen släpper kontrollen som i en fokusgrupp. Deltagarna själva kan ifrågasätta och utmana varandras åsikter någonting som inte uppstår vid en enskild intervju (Bryman, 2006, s 277, 338). Barbour är lite inne på samma spår, hon menar att fokusgrupper kan användas istället för individuella intervjuer där respondenten kan uppleva att situationen skrämmande. Dessutom kan fokusgrupper också fungera uppmuntrande på individer som annars är motvilliga att delta i projekt eftersom de anser att deras erfarenheter inte bidrar med mycket (Barbour, 2007, s19).

Några andra fördelar med fokusgrupper kan vara att fokusgruppen ha en betydelse för gruppdeltagarna själva, de blir medveten om problemen och tvingas tänka till. Dessutom kan fokusgrupper på grund av sin karaktär ge möjlighet till upptäckande som andra kvalitativa metoder inte kan och aspekter som annars inte kunnat förutses genom att deltagarna får prata fritt (Wibeck, 2000, s 126-129).

Kapitel 3 har tagit upp fenomenet fokusgrupper i teorin. Avsnittet har lärt oss att fokusgrupper kan användas som ett instrument för att ta upp människors åsikter och fungera utvecklande för den enskilda individen genom samtal. Nästkommande kapitel berör ett verkligt exempel hämtat från Luleå kommun.

4. FRITIDSGÅRDARNAS FOKUSGRUPP

Nedan följer en beskrivning av genomförandet av fokusgruppsarbetet som fördes i Luleå kommun 2008 där för att bevara anonymiteten har deltagarna fått andra benämningar. Merparten av informationen är hämtade från opublicerat material såsom protokoll och minnesanteckningar samt intervjuer genomförda under våren 2009. Om inget annat anges är detta källorna.

2008 genomförde en utredning om fritidsgårdarnas verksamhet i Luleå kommun och hur den fortsatta verksamheten skulle bedrivas. Utredningens uppdrag var att få fram olika för- och nackdelar med olika driftformer, säkerställa kvalitén samt öka tillgängligheten för allmänheten (Luleå Kommuns Årsredovisning 2008, s36). Bakgrunden till detta var att under sommaren och hösten 2007 förde fritidsnämnden samtal med en projektledare på kommunenheten i Norrbotten kring kvalitetsarbete inom öppen fritidsverksamhet i allmänhet och fritidsgårdsverksamhet i synnerhet. Fritidsnämnden stod inför en ny upphandling av fritidsgårdsverksamheten och ville ta reda hur verksamheten fungerade. Projektledaren på kommunenheten valde formen fokusgrupp för det fortsatta arbetet och genomföra fokusgrupper i sju av de elva fritidsgårdarna i Luleå Kommun.

”Jag fick i uppdrag att titta på kvalitén på det som bedrevs på fritidsgårdarna i Luleå. Arbetet hade stagnerat. Detta är inte tvärenkelt. Vad är det som funkar och vad funkar inte. Arbetet kännetecknas av en frustration, svårt att beskriva vad vi gör på gårdarna och vad som är vad. Detta är ingenting unikt för Luleå utan är en nationell problematik.” (Projektledare för fokusgrupperna)

Ett beslut om fritidsgårdarnas fortsatta verksamhet togs i april 2009 där det beslutades att några av fritidsgårdarna skulle omvandlas till mötesplatser, och eftersom kontrakten gick ut skulle ett ägarbyte ske från fem olika grupper endast två. Elin, ledare vid en av fritidsgårdarna som i och med beslutet bytte ägare, uttryckte det såhär:

“Vi var medvetna om att det kunde bli ett bakslag men man hoppades... Vi visste att det kunde hända men samtidigt trodde vi inte riktigt det... inte att det skulle bli på det här sättet” (Elin, fritidsgårdsledare)

Genomförande

Fokusgrupperna bestod av flera nivåer av samtal med fritidsgårdspersonal och fritidsgårdsföreståndare, ungdomar men också politiker och tjänstemän som först träffades i var sin grupp. Antalet träffar för respektive grupp var satt till ungefär fyra stycken per grupp. Arbetet mynnade ut till en gemensam träff för alla grupper där ungdomarna själva fick presentera sina prioriteringar för politiker och tjänstemän från Luleå kommun den 14 maj 2008. Projektledaren som höll i arbetet valde att kalla arbetet med fritidsgårdarna för fokusgrupper även om han inte riktigt var säker på att det var vad som egentligen genomfördes rent tekniskt mening. ”Det är kanske inte en fokusgrupp per definition. Normalt vill jag inte kalla det så men begreppet är så misshandlat sedan tidigare att jag valde att kalla det fokusgrupper så att folk skulle förstå”

Först anordnades en utbildning för de medverkande föreningarnas ledare i januari 2008 där det togs upp hur det var att genomföra en fokusgrupp med ungdomar. Utbildningen innehöll bland annat metoder att lyssna och vägleda, förhållningssätt, genomgång av metoden men också övningar. ”Det var väldigt bra att vi fick träffas alla ledare för en första träff... det var givande att det gjorde att det blev en kickstart” Så säger Anna, ledare vid en av fritidsgårdarna som kände sig mycket nöjd med fokusgrupperna och projektet i sin helhet. Elin, ledare vid en annan fritidsgrupp instämmer i synen om att det var givande att träffa de andra ledarna och utbyta idéer med dem.

Efter utbildningen genomförde respektive fritidsgård så kallade swot-analyser där styrkor, svagheter, möjligheter och hot rankades (eng. strengths, weaknesses, opportunities och threats) med de unga. Vid nästa träff bjöds någon utifrån verksamheten in för att föra dialog och diskutera förra mötets swot-analys. Anna menar att det var en fördel för deras fokusgrupp att de anordnade träffarna i samband med skoldagens slut.

”Vi genomförde 5-6 träffar. Det är inte alltid lätt att få ihop det men vi hade vår fokusgrupp i direkt anslutning till när skolan slutade. När alla inte är intresserade av samma grej kan det bli svårt, men de med musikintresse fixade en egen spelningsgrupp” (Anna, fritidsledare)

Inte bara de unga fick sitta och diskutera i fokusgrupper utan även föreståndare och föreningsrepresentanter där de fick möta andra personer som tänkte kring ungdomsfrågor såsom bland annat, politiker och företagare. Modellen följde samma gång som för fokusgrupp

med ungdomarna och landade i prioriteringar. Träffarna för politiker och tjänstemän genomfördes under februari till april i en process som liknade de andra gruppernas.

Riktlinjer och arbetsätt

Alla deltagare, unga som ledare ansåg sig ha förstått syftet med fokusgrupperna. Det är efteråt som två av de intervjuade fritidsgårdsledare anser att efterarbetet brustit där mer kommunikation och raka besked eftersträvades från båda ledarna här, kallade Elin och Kurt.

Riktlinjerna från projektledaren om hur de skulle få de unga engagerade var bland annat att förklara syftet med fokusgruppen, att de ungas åsikter betyder mycket och de fick även uppmaningen att berätta för ungdomarna att de var värdefulla för arbetet. Staffan och Tore, ledare på en av fritidsgårdarna beskriver att de bjöd in ungdomarna på fika och ”arbetsmiddag” som de själva kallar det. Båda ledarna tycker att direktions- och handledning har varit bra från projektledarens sida. I överlag är de båda nöjda med processen att arbeta med fokusgrupper

Kurt, ledare på en av de fritidsgårdar som nu övergår i en annan regi, anser inte att projektet har varit tillfredställande utan att genomförandet har varit ”pajasaktigt” och kunde ha gjorts så mycket bättre.

”Man köper en tjänst från en kommunal förvaltning och bollar tillbaka det till dem man ska utreda. Blir någonstans jäv. Talar någonstans i affekt efter det här eftersom det beslut som inte föll mig och arbetsgivaren till godo” (Kurt, fritidsgårdsledare).

Deltagare och urval

Urvalet till ungdomsgrupperna var enligt projektledaren inte någonting som kunde lottas fram eller på annat sätt slumpmässigt genereras på grund av tidsbrist

”Urvalet var kriterium... det var också att lära dem en metod... Fokusgruppen skulle vara representativ för målgrupper i bred mening i sådana som var där och inte där, men även könsmässigt. Det fanns inte tid för lottning. Meningen var att ungdomarna skulle ge en schysst bild av sin gård och göra sitt bästa. Grupper skulle bestå av sex till tretton ungdomar. De hade ett dubbelt uppdrag, att vara med men också lära sig.” (Projektledare för fokusgrupperna)

Både Anna och Staffan och Tore anser att urvalet de gjorde till sina respektive grupper var representativt. Anna uttryckte förvåning över att fler killar medverkade än tjejer just vid denna grupp någonting som inte är normalt just vid hennes fritidsgård

”Vi frågade ungdomar som besöker och inte besöker gården för att få en bild av vad de tänker. De som var med gick i sexan, sjuan, åttan och nian. Vi fick med killar som inte besöker gården mycket alls utan använder det för musikrummet men också de som driver caféverksamheten men också de som knappt var på gården” (Anna fritidsgårdsledare).

Staffan och Tore försökte ta med både de som medverkade vid gården men även de som besökte den mindre ofta och tog vid andra träffen även in en ”outputperson” som inte brukade besöka gården alls. Efter en tids funderande kommer de fram till att de hade ungefär nio stycken deltagare vid sina fyra träffar. ”...en, två, tre...8 stycken, nej 9 stycken ungefär” (Staffan, fritidsgårdsledare). ”Sen var det nån inhoppare också” (Tore, fritidsgårdsledare).

Staffan och Tore beskriver sin andra träff med en person utifrån som väldigt givande. Gideon, deltagare vid deras fritidsgård nämner även han den utomstående personen som väldigt bra.

”Hon från ett politiskt ungdomsförbund och hade förberett sig och skrivit ganska mycket. Det var bra att hon var med för hon hade med sig kunskap hur man kan få folk att engagera sig” (Gideon, deltagare vid Staffan och Tores fokusgrupp).

Urvalet var enligt Kurt inte alls professionellt gjort men anser ändå att fokusgrupperna i sig med ungdomarna gick relativt bra och att en utredning av verksamheten själv var välkommen. ”Om jag någonstans ska vara lite objektiv tycker jag att man ska utreda verksamheten men inte att vi själva får handplocka de jag vill ska vara med. Urvalet av ungdomar blir då kanske de jag tycker” (Kurt, fritidsgårdsledare)

Vid Elins fritidsgård togs en anmälningslista och information om syftet med fokusgruppen och plats gavs. Vid den första träffen dök tretton stycken ungdomar upp “Projektledaren var med på första mötet och de var nog inte riktigt beredda att framföra åsikter till någon annan än oss ledare då. Första mötet vara katastrofalt sen visste de vad de skulle ge sig in på och det gick mycket bättre” (Elin, fritidsgårdsledare)

Personlig utveckling

Vid frågan om personlig utveckling menar Gideon, deltagare vid Staffan och Tores fokusgrupp, att det är svårt att avgöra för att det var så mycket som händer runt honom som person men att: ”Fokusgrupper gör så att man ser väldigt konkret på någonting som man annars inte tänker på. Intressant att ställa sig frågor, hur kan man engagera folk för att få en attraktiv mötesplats.”

Anna tror på personlig utveckling vid ett deltagande i en sådan sak som en fokusgrupp. ”En av våra deltagare gick i sexan vid presentationstillfället för politikerna. Det var han som presenterade för alla och killarna i nian tyckte att han var jättemodig”

Reaktioner efteråt

Efterverkningarna av fokusgrupperna har varit tudelade. Projektledaren upplevde att fokusgrupperna har givit positiva effekter ”Reaktionerna från ungdomarna jag har talat med har varit positiva och upplevt det skönt att få träffa politiker och säga vad de ville. Några av ungdomarna växte till sig “(Projektledare för fokusgrupperna) Samma upplevelse delar Staffan och Tore där Staffan berättar om avslutningsmötet med politikerna” Helt rätt ute på avslutningen. Jag hörde kommentarer från ungdomarna som: Oh riktigt seriöst, man blir tagen på allvar... Sen var det också kul att träffa på föräldrar till de unga som blev väldigt glada över att de var med i någonting sådant och fick prata med politiker.” Anna anser även hon att reaktionerna har varit väldigt lyckade och ungdomarna och ledarna vid deras fritidsgård är mycket nöjda med de förändringar som skett i efterdyningarna av fokusgruppen. Hon anser också att fokusgrupper är ett väldigt bra sätt att arbeta och att de vid gården har försökt använda sig av samma tänk vid sina andra projekt.

Elins menar att ungdomarna vid gården, men också ledare känner sig överkörda däremot ansåg hon att själva fokusgruppen var bra. Det var kommunikationen efteråt som brast.

”Ungdomarna hade svårt att förstå varför det vart som det vart och att de inte blev lyssnade på. ... när man är 15 inte lätt att stå upp, så det är väldigt modigt gjort därför var det ännu sämre att de lyssnade så pass lite. Inte så många som får möjlighet att stå upp, i mina ögon blev de ganska överkörda inte öppet sett men efteråt. Först skulle vi få svaren på vilka riktlinjer de var inne på och på våren skulle det genomföras och vi fick inte veta någonting förrän i februari eller mars (2009, min anteckning). Sen efteråt blev det riktigt hysch hysch. När de beslutat om mötesplatser har de inte gett någon information

vad det är och vilken förändring det innebär så det blev väldigt dåligt i slutändan. Luddigt!” (Elin, fritidsgårdsledare)

Vad som gjorde att Kurt inte var nöjd med projektet var även där kommunikationen efteråt. Han ansåg att rapporteringen av beslutet och processen inte varit tillfredställande. ”... om jag säger såhär. Pappret vi fick efteråt var ungefär en halv A4” (Kurt, fritidsgårdsledare)

Isak, deltagare vid Annas fokusgrupp, tyckte i överlag att fokusgruppen var ett lämpligt verktyg på frågan men att det inte lämpar sig till större frågor eftersom det då skulle bli svårhanterligt

”Jag tror att det kan användas i vissa fall, fungerar på den nivå det var men jag tror inte att det fungerar på större frågor. Det kanske skulle fungera om det var en stor grupp som samlades men då skulle det ju i och för sig bli surrigt och svårt att styra” (Isak, deltagare vid Annas fokusgrupp)

Gideon ansåg att han i sin grupp fick prata väldigt mycket, någonting som han uppfattade negativt. ”Jag tycker att en bättre uppdelning vid stormötet för politikerna hade behövts. Så att alla andras åsikter också kunde komma fram, nu kanske de hade andra åsikter än de gemensamma och dessa kom inte fram” (Gideon, deltagare vid Staffan och Tores fokusgrupp)

Denna del av uppsatsen har berört den empiriska delen där ett konkret exempel av fokusgrupper har berörts. Avsnittet har visat att reaktionerna kring arbetssättet och beslutet efteråt varit både positiva och negativa.

Som nämnt i inledningen fokuserar denna uppsats på både fokusgrupper men även folkomröstningar och hur dessa kan utveckla demokratin. Folkomröstningar i vid mening kommer att behandlas i nästkommande kapitel. Kapitel 5 är således genomgång av folkomröstningarnas historia i Sverige och kritiken som riktas mot metoden. Kapitel 6 behandlas ett empiriskt exempel där ett kommunalt beslut om trafikeringen i Luleå centrum mynnade ut i ett rådslag.

5. FOLKOMRÖSTNINGAR

I detta avsnitt kommer begreppet folkomröstning att tas upp och dess historia i Sverige. För att belysa komplexiteten i folkomröstningar som metod tas även påstådda för- och nackdelar upp. Redogörelsen för folkomröstningar i stort utgör grunden för det empiriska exemplet om rådslaget om Smedjegatan i Luleå som behandlas i nästkommande kapitel där efter en omfattad debatt angående kollektivtrafiken skedde omröstning i frågan år 2003.

I Sverige har nationella folkomröstningar tillämpats sex gånger; om införandet av allmänt rusdrycksförbud 1922, övergång till högertrafik 1955, tilläggs pension 1957, kärnkraft 1980, medlemskap i EU 1994 och EMU medlemskap 2003. Endast vid högertrafikfrågan har den sittande regeringen och riskdagen gått emot en nationell folkomröstning. Detta trots en klar majoritet av den svenska befolkningen röstat nej infördes högertrafiken 1963 (se Halvarson, 2006, s 95; regeringen.se). Problematiken med folkomröstningar är tydlig när debatten som omgett två av de sex nationella folkomröstningar betraktas. Dessa är kärnkraften och frågan om den monetära unionen, EMU, som åter kommit upp på dagordningen (se Brors, 2009 och Bondesson, 2009).

Kärnkraftsomröstningen

Hauge et al belyser en viktig faktor om folkomröstningen som instrument. Författarna menar att folkomröstningar inte alltid lever upp till sitt anspråk om demokrati och att det istället kan fungera som elitens kontrollinstrument och nämner att Hitler och Napoleon bägge använde sig av omröstningar för att öka sin auktoritet. Även demokratiska regeringar vill säkra sina resultat för att uppnå detta kontrolleras val av tidpunkt och formulering noga. Trots detta fungerar det inte alltid, till exempel folkomröstningen 1980 där beslut om en avveckling av kärnkraften togs² men där reaktorerna fortfarande är i drift (Hauge et al, 2000, s 224). De borgerliga partierna gick i februari 2009 ut med att förbudet mot nybyggandet av kärnkraft skulle hävas. Detta har skapat debatt i media där bland andra vänstern och miljöpartiet

²Om linje 1 och 2 tillsammans skulle få majoritet så hade partierna enats om att det skulle bli en långsam avveckling. Linje 1 fick 18,9 %, linje 2 fick 39,1 % och linje 3 fick 38,7 %. Linje 1 och 2 fick alltså majoritet med 58 % av rösterna. Valdeltagandet var 75,7 %, vilket kan jämföras med valdeltagandet i riksdagsvalet 1979 som var 90,7 % (regeringen.se). Resultatet från omröstningen medförde ett riksdagsbeslut om att ingen ytterligare kärnkraftsutbyggnad skulle göras utöver de 12 reaktorer som var i drift eller under byggnation samt att den sista reaktorn skulle tas ur drift efter 25 år, vilket inföll år 2010 (Ds 2001:60, s 23).

uttrycker sin besvikelse mot ”centerns svek” (Svantesson, 2009). Dock verkar folket inte uttrycka samma besvikelse, i varje fall inte om undersökningen från Sifo på uppdrag av basindustrin med 1500 medverkande är att lita på. Enligt undersökningen vill endast 9 % avveckla kärnkraften omedelbart, 33 procent säger nej till nya reaktorer men vill nyttja de andra till dess de har förbrukats. 54 procent vill att reaktorerna ska ersättas och att fler ska byggas i framtiden (TT Dagens Nyheter, 2009).

EMU frågan

Frågan om inträde i den monetära unionen, där det beslutades om Sverige skulle ha Euro som valuta eller inte behandlades 2003. I likhet med folkomröstningarna om kärnkraft och EU-medlemskap hade partierna i förväg lovat att valresultatet skulle följas. Väljarna fick säga ja eller nej till frågan om man ansåg att Sverige skulle införa Euron som valuta och en majoritet av svenskarna röstade nej till införandet av Euro som valuta.³ I april 2009 kom en ny Sifo-undersökning som visade att 47 procent av svenskarna skulle rösta ja till euron om det vore folkomröstning i dag. 45 procent skulle rösta nej och övriga är osäkra. I tidigare undersökningar har nej-sidan varit större⁴ (DN Bondesson, 2009). Vid en ännu senare opinionsmätning⁵ har nej-sidan krympt med ännu en procentenhet. Partiernas ställningstaganden belyses i artikeln och visar att de flesta partier är emot en ny folkomröstning i frågan förutom Folkpartiet och Kristdemokratierna som dock vill ha den i nästa mandatperiod. Artikeln visar även att partierna inte heller har alltid sina väljare med sig bakom besluten (DN Brors, 2009).

Fakultativ konsultativa folkomröstningar

Varför kan det bli så att beslutsfattarna i Sverige helt kan gå emot en folkomröstning, som fallet med högertrafiken, eller att ett beslut som redan tagits i enlighet med svenska folket åter kommer till debatt? Jo detta beror på, som Halvarson skriver, att Sveriges folkomröstningar är rådgivande eller fakultativ konsultativ. Fakultativ innebär att en omröstning sker på särskild begäran och att en vald församling beslutar om folkomröstning från fall till fall. Konsultativ innebär att den är rådgivande och är därför inte bindande för statsmakterna och kommunen.

³ Nej-sidan fick 55,9 % av rösterna och vann därmed medan ja-sidan fick 42,0 %. 2,1 % röstade blankt. Valdeltagandet blev 82,6 %, vilket kan jämföras med riksdagsvalet 2002 där valdeltagandet var 80,1 % (regeringen.se).

⁴ Resultatet bygger på en undersökning beställd av SVT rapport och innefattar 1000 personer.

⁵ Vid en ännu senare opinionsmätning⁵ svarar 47 procent för och 44 procent emot frågan ”Är du för eller emot att Sverige inför euron som valuta?” Opinionsmätningen genomfördes mellan 5-12 maj av Novus Opinion på uppdrag av Folkpartiet

Alla sex folkomröstningar i Sverige har formellt varit rådgivande. I praktiken har dock de flesta varit beslutande. Det är svårt för politiker som säger sig vara övertygade om att demokrati är det bästa styrelseskicket att sedan trotsa den folkvilja som manifesteras i en folkomröstning. Men beslutande folkomröstningar går inte ihop med principen om den representativa demokratin eftersom riksdagen ska vara fri att fatta de beslut den anser vara riktiga. Om en rådgivande folkomröstning verkligen är en rådgivande folkomröstning, vilket Sveriges folkomröstningar formellt har varit, innebär det dock inget avsteg från den representativa demokratin (Halvarson, 2006, s 95)

Fördelar och nackdelar med folkomröstningar

Användandet av folkomröstningar har skapat debatt angående fördelar och nackdelar med tekniken. De som är för användandet menar att det förstärker demokratin på flera olika sätt. Bland annat menar förespråkarna att medborgarna får uttrycka sina åsikter utan att deras vilja omtolkas av politiker. Vidare menar man att det ger de styrande, riksdag och regering, kunskap om medborgarnas vilja. Dessutom aktiveras medborgarens politiska intresse men också kunnighet och medvetenhet i olika frågor. Sedan ger det väljarna möjlighet att uttrycka sin mening i en specifik fråga (Halvarsson, 2003, s 98).

De som är emot folkomröstningar anser att detta sätt innebär att viktiga politiska frågor hamnar hos dem med minst politisk erfarenhet och kunskap och är på så sätt särskilt mottagliga för yttre påverkan till exempel från media eller att politiker genom kampanjarbete kan manipulera väljarna. Vidare framhålls att en av nackdelarna är att det ger en otillräcklig bild av viljan hos medborgare och att politikerna själva slipper ta ställning i komplicerade frågor. Dessutom menar vissa att komplicerade problem förenklas till påståenden som kan besvaras med ja och nej svar (Halvarsson, 2003, s 98).

Kommunala folkomröstningar

Folkomröstningar har sedan ett beslut 1977 varit möjliga i kommunerna, riksdagen tog ett beslut om att sätta till ett rådgivande folkomröstningsinstitut för kommuner och landsting till exempel vid frågor om trafik eller stadsplanering. Kommunala folkomröstningar är alltid rådgivande och för att en fråga ska beredas i kommun eller landsting kan kommunfullmäktige besluta om att få invånarnas åsikter via folkomröstning. 1994 togs ett beslut om att de tidigare bestämmelserna om folkomröstningar från 1977 skulle ändras detta innebar att initiativet till

en folkomröstning nu kunde hämtas från kommunen eller landstingets medlemmar direkt (Halvarsson, 2003, s 94).

Nedan följer ett empiriskt exempel där kommunal folkomröstning tillämpats i Sverige. Kollektivtrafiken i Luleå centrum hade länge varit en omdebatterad fråga. Peder Rönnbäck beskriver i sin licentiatuppsats hur kollektivtrafiken utvecklats från sent 1970-tal och det som kom att mynna ut i det nya busslinjenätet efter ett rådslag om frågan. Turerna kring beslutet var många där huvuddelen av problemet låg i det, som Rönnbäck beskriver det, hur ombordstigningscentralen på den halvöformade centrumdelen i centrala Luleå skulle placeras. Avsnittet om rådslaget börjar med en bakgrundsförklaring till det som mynnade ut i ett rådslag, men tar även upp medias bevakning av frågan samt medborgarnas och politikernas åsikter.

6. RÅDSLAG OM SMEDJEGATAN I LULEÅ

Denna sektion av uppsatsen beskriver bakgrunden till rådslaget om Smedjegatan i Luleå men tar även upp genomförandet av omröstningen samt reaktionerna den väckte före-, under och efter rådslaget. För att belysa detta använder sig uppsatsen av Rönnbäcks licentiatuppsats, *Politikströmmar och kommunala trafikflöden* (2006), som tar upp massmedias bild av fenomenet samt enkätundersökningarna författaren genomförde efteråt.

Kollektivtrafiken i Luleå

Rönnbäck beskriver i sin licentiatuppsats kollektivtrafikens drift och dess förändringar av linjenät samt organisering i Luleå kommun från 1970- till 2000-talet. Dessa omdaningar ledde som så småningom fram till ett rådslag om utformningen av busstrafiken på Smedjegatan. Bakgrunden till rådslaget ligger i de planerade förändringar som diskuterades under nästan 20 års tid. På 1970-talet genomfördes förändringar som kom att gälla i nästan 25 år tid, nästa gång kollektivtrafiken åter kom upp till diskussion var under slutet av 1980-talet då det fanns förslag om hur en mer attraktiv kollektivtrafik skulle skapas. De flesta förslag till åtgärder av kollektivtrafiken har lagt särskild vikt på miljöaspekter och frågan hur bilen ska lämnas hemma och Luleåborna istället ska välja bussen. Koncentrationen, beskriver Rönnbäck, har legat vid hur busstrafiken ska se ut då främst hur denna ska organiseras inne i centrum. Sedan slutet av 1980-talet har frågan kring att höja kollektivtrafikens attraktionskraft kommit till stånd. Under 1990-talet användes LIP, lokala investeringsprogrammet, för att genomföra lokala förändringar (Rönnbäck, 2006, s 51-59).

1998 presenterades rapporten kollektivtrafik i förändring, KIF, som tog upp en alternativ lösning på busstrafiken i centrum men skickades på återremiss då kommunstyrelsen ansåg att det behövdes fler alternativ gällande placering av bussterminal. November samma år kom den andra rapporten KIF 2 som lade fram två alternativ till vill busslinjenätet samt placeringen av bussterminalen. I korta drag föreslog de båda alternativen olika lösningar på busslinjerna i centrum. Alternativ 1 innebar att ombordstigningsterminalen skulle placeras mellan kvarteret Hunden och Trekanten och besöka så många arbetsplatser och bostäder som möjligt men nackdelen som framhölls av motståndarna var placeringen av terminalen som var mer avsides. Alternativ 2 innebar att terminalen skulle lokaliseras till Smedjegatan. Det senare förslaget innebar att Smedjegatan skulle stängas för övrig trafik mellan Magasingatan och

Köpmangatan och frågan väcktes angående hur detta skulle påverka den övriga trafiken i centrum. Ledningsgruppen beslutade att stödja alternativ 2 och skälet de angav var att de skulle vara mindre konflikt med annan trafik, de hade det bästa läget, kortare körsträcka, något sämre för de boende i centrum och visserligen en högre investering men i långa loppet lägre driftskostnader. En majoritet av kommunstyrelsen föreslog att kommunfullmäktige skulle stödja detta alternativ (Rönnbäck, 2006, s 59-64).

Reaktionerna från remissinstanser samt medborgare var i överlag positiva till Alternativ 2 med det angiva skälet att detta skulle leda till en förbättrad miljö. Svaren samlades in via utställningar på statsbiblioteket samt en webbaserad utställning. Men det fanns också flera remissinstanser som var emot förslaget däribland Luleå Lokaltrafik AB, LLT, var missnöjda med utredningsarbetet hur framställan av alternativen gjorts men även dokumentationen av mötena då detta gjort det svårt att få insyn i arbetsgången. LIP, lokalt investeringsprogram, beviljade år 2000 Luleå Kommun pengar för en del projekt där Kollektivtrafik i Förändring ingick. Efter många turer skulle slutligen en detaljplan för Smedjegatan planeras då de planerade förändringarna skulle leda till att gatan omklassificerades till en bussgata. Det inkom invändningar mot förslaget där de flesta kom från en privatperson och en bostadsförening som båda tidigare lämnat synpunkter angående projekten. Kritiken var bland annat ur miljöaspekt där de menade att utsläppen skulle öka (Rönnbäck, 2006, s 62, 68).

Rönnbäck beskriver att även inom den politiska församlingen blev förslaget allt mer kontroversiellt och i och med att kommunstyrelsen skulle behandla frågan i september 2001 hade alternativa förslag presenteras av politiker i styrelsen och dåvarande kommunalrådet Ulla Ölvebro föreslog att alternativen skulle utredas. Det första förslaget innebar att huvudhållplatsen till bussterminalen skulle lokaliseras till Smedjegatan men att biltrafik skulle tillåtas. Det andra förslaget innebar att terminalen skulle lokaliseras till Skeppsbrogatan. Trots de nya förslagen gick planförslaget igenom (Rönnbäck, 2006, s 69-70).

Efter överklagan från en privatperson och en bostadsförening ända upp till regeringsnivå beslutade man att driftstarten av den nya busslinjen skall flyttas fram till 2003. På grund av denna framflyttning kom 2002 års kommunalval att genomföras under kollektivtrafikprojektets gång. I och med detta väckte politiker frågan om att medborgarna skulle få en möjlighet att rösta om den framtida trafiken på Smedjegatan (Rönnbäck, 2006, s 71-72).

Genomförandet av rådslaget

Kommunfullmäktige och Luleås kommunalråd Karl Petersen efterlyste år 2003 mer deltagande när frågan om en ombyggnation av Smedjegatan i Luleå togs upp i ett rådslag. Karl Petersen nämner i artikeln vid förfrågan om fler folkomröstningar att det är någonting stort och att rådslag är en mindre modell av detta. Vidare menar han att folkomröstningar bör tillämpas vid större frågor och rådslag bör appliceras vid samhällsplaneringsfrågor (Vårt Luleå, 2003a s 4-5).

Alternativen som lades emot varandra i rådslaget var enbart busstrafik eller en kombinerad buss- och biltrafik. Kommunfullmäktige hade fattat de principiella besluten om busstrafiken innan rådslaget och oavsett resultatet skulle busstrafiken att läggas om. Vad invånarna tillfrågades om var utformningen av hållplatsen på Smedjegatan vilken var berodde på folkets röst i rådslaget (Vårt Luleå, 2003a, s 6).

Förhoppningen inför rådslaget var ett deltagande på 50 procent samt att fyra av tio skulle rösta via Internet. Trots den nya tekniken och möjligheten att rösta via nätet så hade det genomförda rådslaget tre olika sätt att lägga sin röst. Detta via kommunens hemsida på Internet, via ett portofritt returkuvert och slutligen via rösturna. Omröstningen pågick under hela vecka 14 och via nätet från måndag 31/3 kl 08.00 till söndag 6/4 kl 20.00 år 2003. För att höja medvetenheten kring rådslaget fanns, dessutom, information i tidningen Vårt Luleå samt annonser varje måndag i lokaltidningarna och en frågesida på Internet (Vårt Luleå, 2003a, s 6-10).

Deltagandet var 27 000 av de 59 000 röstberättigade, alla över 16 år fick rösta i rådslaget (Vårt Luleå, 2003b, s 14). Procenten av de som röst uppgick då till 45,7 procent, någonting som kan jämföras med 80,1 procent vilket var valdeltagandet för Luleåborna i kommunalvalet år 2002 (SCB.se). Nästan två tredjedelar, 68 procent, av de röstande valde en blandning av både buss och bil. 25 procent röstade för enbart bussalternativet och sju procent röstade blankt. Högst valdeltagande var det i centrum. Både där och på landsbygden röstade tre av fyra på alternativet buss- och biltrafik. En fjärdedel röstade via Internet. Lördag 20 september 2003 stod den nya busshållplatsen klar för invigning (Vårt Luleå, 2003b, s 14)

Policyskaparnas uppfattning om projektet

Vid Rönnbäck's intervjuer med policyskaparna och deras upplevelser kring projektet. Rönnbäck intervjuoffer anser att folkomröstning är ett värdefullt instrument i den demokratiska processen men åsikterna om anledningen till rådslaget går isär. Vissa av de intervjuade menar att frågan som ställdes till medborgarna endast blev en detaljfråga där en kort väg av Smedjegatan skulle beslutas om. En av respondenterna menar att ”många känner sig lite lurade, att rösta om 300 m gata” (Rönnbäck, 2006, s 96 Intervju 10). En annan av de intervjuade menar att ”... inte är osäkra på konsekvenserna av förslag utan konsekvenserna för dem som representerar för väljarna och vad det innebär för mig som politiker och mitt parti” (Rönnbäck, 2006, s 96 Intervju 4). Andra som intervjuas målar upp en bild av ett komplext problem där rådslaget sågs som en lösning att ”ta sig ur alltihop” (Rönnbäck, 2006, s 96 Intervju 10). ”Ett slags experiment och utveckling av den kommunala demokratin” så säger Intervjuperson nr 11 om rådslaget och menar att det var av intresse att försöka utöva medborgarinflytande. Rönnbäck drar från de olika citaten paralleler till public-choice teorin. (Rönnbäck, 2006, s 95-96).

När Rönnbäck för upp medias bevakning av frågan på tal skiljer sig åsikterna om media speglar den opinion som verkligen fanns eller om skrivierna drivit på opinionen. En av respondenterna menar att ”folkstormen” inte var någonting denne upplevde medan respondent nummer sex anser att precis tvärt om ” De som inte förstod hade inte särskilt mycket förankring heller”. Ett annat citat som Rönnbäck lyfter menar att media har fångat upp opinionen men ”att det inte är säkert att den opinion de presenterar är sanningen” och fortsätter med att säga att de som var emot en stängning av Smedjegatan var ”högröstade” (Rönnbäck, 2006, s 97 Intervju 9). De intervjuade personerna anser att trafiklösningen på Smedjegatan som innefattar både buss- och biltrafik blev bra även om vissa framhåller att framhåller att gatan skulle ha blivit mer sammanhållen om endast busstrafik skulle ha funnits. Dessutom menar några att det råder brister mellan LLT och länstrafiken då möjligheten till samverkan mellan bussbolagen och till exempel byten av kollektivtrafik inte är så bra som den kunde vara (Rönnbäck, 2006, s 97-98).

Massmedial bild

De lokala dagstidningarna i Luleå, Norrbottens-Kuriren, N-K, och Norrländska Socialdemokraten, NSD, publicerade under åren 1998 fram till rådslaget 2003 en mängd artiklar angående både rapporterna Kollektivtrafik i förändring samt rådslaget. Redan före beslutet om rådslaget lyftes kritiska röster fram, framförallt var politiker och medborgare

kritiska till en stängning av Smedjegatan som de ansåg skulle leda till ökad trafik där bland annat Kjell Mickelsson, tidigare kommunalråd i Luleå, pratar om att ett ”inklämt bräck... det exploderar alltid till slut (Rönnbäck, 2006, s77 N-K). Dagstidningarna tar även upp insändare och ledare som med kritiska röster analyserar läget. I överlag tas citat fram där bland annat personal på LLT säget ”de lyssnar inte på oss” och menar att deras åsikt som yrkespersoner inte tas på allvar och att frågan blir en ”skrivbordsprodukt (Rönnbäck, 2006, s76 N-K).

N-K bedrev efter det tagna beslutet om Smedjegatans stängning egna undersökningar som alla påvisar ett stort missnöje bland medborgarna. För att belysa journalisternas värderade ordval i flertalet av de skrivna artiklarna har Rönnbäck vid några tillfällen kursiverat ord. Ett exempel är ett citat från N-K ”bara sju av tio Luleåbor tror dock att det kommer få fler att åka buss” angående vad medborgarna i Luleå tror om den nya busslinjedragningen (Rönnbäck, 2006, s81).

När Kommunfullmäktige beslutat att ett rådslag skulle hållas handlade publicerade artiklar i både NSD och N-K om detta. I båda lokaltidningarna manade politiker från Fp, C, Kd, och N manar medborgare att rösta blankt för att visa sitt missnöje med att endast två alternativ finns att rösta på. Partierna menar att även om biltrafiken skulle tillåtas i det ena alternativet, stänger man gatan för biltrafik på sikt. En diskussion om blankrösternas symbolism tas upp i flertalet artiklar, symboliserar den ett ställningstagande eller inte? Någon som menar att folkomröstning är ett bra inslag är Lotta Gröning Degerlund, dåvarande ledarskribent vid NSD, men hon framhåller dock att frågan i Luleå kommuns fall inte är lämpad för att skapa bättre kontakt mellan politiker och medborgare, någonting som en avgörande fråga för en kommuns framtid skulle kunna medföra. ”I ärlighetens namn är det svårt att engagera sig. I Luleå ska vi få rösta om trafiken på en gata. Huvudfrågan är om vi är för eller emot bilar. Är det någon som jublar?” (Rönnbäck, 2006, s 86 citat NSD).

Rönnbäcks genomgång av det mediala materialet visar att artiklarna som publicerats under tiden varit övervägande kritisk, först till Alternativ 2 som lades fram efter Kollektivtrafik i förändring, sedan även mot beslutunderlaget som helhet och en stängning av Smedjegatan för biltrafik. En genomgång av publicerat material från 2000 till 2003 visar att N-K hade 65 stycken publiceringar samt NSD 63 stycken. Av dessa var 6 procent pro, 52 procent contra och 42 procent neutralt (Rönnbäck, 2006, s 97ff, 87).

Till sist ställer sig Rönnbäck frågan om hur stor påverkan tidningarna haft på beslutsprocessen. Det han kommer fram till är att det är svårt att avgöra även om det kan göras antas utövas ett indirekt inflytande genom att politikerna ofta hänvisar till medborgarnas åsikter. Genom att tidningarna har bildat en folklig opinion mot beslutet har detta troligen fått politikerna att hålla ett rådslag för att avgöra frågan (Rönnbäck, 2006, s 90).

Medborgarnas reaktioner efter projektet

I en enkätundersökning genomförd våren 2004 skickades 1000 enkäter ut med en svarsfrekvens på 370 personer. Rönnbäck tydliggör för läsaren några av svårigheterna med enkäter. För det första har det betydelse vilka som faktiskt svarar samt tidpunkten för enkäten. I Rönnbäcks fall var kvinnor över 45 överrepresenterade och tidpunkten för enkäten låg ett år efter själva rådslaget och ännu längre bort om den första rapporten om kollektivtrafiken räknas in.

Med dessa svårigheter i åtanke formulerade författaren konkreta frågor för att undersöka hur invånarna i Luleå sett på frågan om kollektivtrafiken. Enkäten visade på att närmare 80 procent av medborgarna varit mer eller mindre engagerade i frågan men där ett förhållandevis lågt intresse skönjdes bland de unga någonting Rönnbäck fann speciellt intressant på grund av politikernas vilja att få med de yngre i frågan. När respondenterna ibads markera vad frågan handlade om med alternativen: demokrati, miljöfråga, trafikfråga eller minns ej, ansåg de flesta att det handlade om en trafikfråga. Men de som i större utsträckning ansåg att debatten handlat om en demokratifråga var också de som följt debatten. Vad detta kan bero på tillmäter Rönnbäck flera troliga orsaker. En anledning kan vara att media kan ha avspeglat sina åsikter i opinionen, en annat troligt scenario är att de som följt med i debatten i överlag är mer intresserade av kommunalpolitik i stort. Dessutom var engagemanget större bland män än kvinnor och de yngre (Rönnbäck, 2006, s 10, 101-104,109).

Den sista frågan Rönnbäck ställde i sin enkätundersökning var hur medborgarna upplevde lösningen av Smedjegatan vid tillfrågningstillfället, det vill säga 2004. Av de tillfrågade visade det sig att cirka tre fjärdedelar vara nöjda med lösningen. Sambandet mellan bussåkande samt hur nöjda medborgarna var med lösningen korrelerar så att de som åker buss dagligen också är de som är mest nöjda även om det i samtliga grupper är en klar majoritet som var nöjda (Rönnbäck, 2006, s 108-109).

Kapitel 5 och 6 ovan har tagit upp folkomröstningar i teorin och praktiken. Det har visat sig att folkomröstningar kan användas på både nationell och kommunal nivå. Kritiska röster menar att politiker och media genom manipulation kan vinna över de okunniga väljarna. Förespråkarna anser att folkomröstningar både ger politiker kunskap om medborgarnas vilja samt att de får uttrycka sina åsikter utan risk för omtolkning. Debatten om kollektivtrafiken i Luleå tog många turer och slutade med en omröstning i frågan där bemötandet under pågående debatt var i överlag kritiskt även om medborgarna idag verkar vara nöjda med beslutet. Det sista och avslutande kapitlet är en diskussion om hur folkomröstningar och fokusgrupper kan användas för att vitalisera demokratin ur ett direktdemokratisk respektive deliberativt synsätt.

7. DISKUSSION

Kan fokusgrupper och omröstningar där medborgarna deltar vitalisera demokratin?

Nedan följer en diskussion om föregående kapitel där de två specifika fallen i Luleå kommun, fritidsgårdsfokusgruppen samt rådslaget om Smedjegatan. Fallen analyseras först var för sig för att sedan avslutas med en kort jämförelse.

För det första kan det vara intressant att diskutera om det genomförda projektet med fokusgrupper i Luleå där fritidsgårdarna var inblandade är en fokusgrupp per definition och inte en gruppintervju. Utifrån den ovan nämnda definition är det genomförda projektet det en fokusgrupp då det är lett av en moderator och handlar om ett på förhand givet ämne. Sedan innehöll fokusgrupperna fler än två personer och var avsedd för att samla in data och deltagarna integrerar med varandra istället för att få en fråga ställd till var och en. Även om fritidsgårdarnas fokusgrupp inte följer alla definitioner till punkt och pricka så är det, som projektledaren uttryckte det, ett ”misshandlat begrepp” där innebörden kanske inte är helt glasklar men jag anser ändå att det var en fokusgrupp som genomfördes.

En vitalisering av demokratin, som enligt Dryzek, innebär att människor på lika villkor får kommunicera och deliberera med varandra uppfylls till högre grad inom en fokusgrupp än folkomröstning trots att fallgröparna kan vara många. Som Gideon, en av deltagarna, nämnde så ansåg han att han fick prata mycket mer och att de andras avvikande åsikter inte kom fram. Avvikande åsikter är någonting Dryzek anser att måste få komma fram för att man sedan ska finna gemensam väg och ta beslut. Kanske det som presenterades under stormötet var det gemensamma beslutet och i så fall har fokusgruppen fungerat ur den aspekten. Men med tanke på alla olika reaktioner där alla parter inte var nöjda med tillvägagångssättet i fokusgrupprojektet, där två av ledarna ansåg att gårdarna, dess ungdomar och ledare fick säga sin mening men sedan blev överkörda. Trots att de förstod syftet och visste i praktiken att beslutet kunde bli till deras förlust kände de sig inte alls lyssnade på. Dessutom upplevde dessa ovan nämnda fritidsgårdsledare att uppföljningen av fokusgrupper brast. Bland annat var rapporten efteråt, som beslutet om driften av fritidsgårdarna grundade sig på, bristfällig men även sättet att välja ungdomar i den egna gruppen på måfå ifrågasattes av en av ledarna.

Kan fokusgrupper vara ett sätt att nå fram till annars onåbara grupper som Barbour anser? Ungdomar brukar räknas som en grupp utan röst och på det sättet har det fungerat, ungdomarna fick framföra sina åsikter till politiker och tjänstemän vid stormötet i maj 2008. Innebär då detta att alla fick säga sin mening? Som nämnt ovan ansåg Gideon att de övriga ungdomarna fick för lite utrymme för sina åsikter. Vad kan detta bero på? Genom att studera gruppdynamiken inom fokusgruppen kanske detta kan besvaras, hierarki inom grupper får enligt Dryzek inte förekomma om det ska vara en fungerande diskurs. Det är tänkbart att det inom ungdomsgrupperna men även inom de övriga fokusgrupperna existerade hierarkier. Det kan ha berott på tidigare kända relationer eller hierarki utifrån yrke eller annat mått på social status. En fokusgrupp har en moderator som ska styra samtalet och förhindra sådant men det torde vara svårt att kontrollera även fast en moderator finns där och styr samtalen. Desamma gäller för situationer där konsensus eller inte borde nås, en tredje part kan vara behjälplig och detta borde även vara fallet i fokusgrupperna.

Har det skett någon personlig utveckling inom grupperna, är det ens nödvändigt för att anse att fokusgrupper är ett sätt att vitalisera den deliberativa demokrati? Svaret på den frågan är olika beroende på vem som tillfrågades. En av ungdomarna ansåg att han utvecklats personligen medan den andre inte tyckte det. Flera av fritidsgårdsledarna såg personlig utveckling både för sin egen del men också för ungdomarna själva. Är det nödvändigt för att vitalisera den deliberativa demokratin? Som nämnt ovan beror detta på vem du frågar, liberala demokrater tror inte ens att det är möjligt med utveckling medan de som är från den kritiska teorin anser att det är nödvändigt.

Vad är egentligen skillnad mellan ett rådslag och en folkomröstning? Sett ur Halvarsons definition av folkomröstning verkar det inte finnas någon sådan skillnad alls eftersom folkomröstningar inom kommunen ofta beslutar om stadsplanering och trafik såsom vid rådslaget Smedjegatan. Luleås kommunalråd Karl Petersen menar att rådslag är en mildare form av folkomröstning. Likheterna är att de båda är rådgivande och inte behöver följas. Kritiken men även möjligheten som framför mot folkomröstningar vara torde vara densamma angående rådslag. En tanke är dock att rådslag, om de anses som en mildare form, ses som någonting som inte tas på lika stort allvar, i väljarens ögon, men kanske också i politikerns? I fallet med Smedjegatan rev kommunen upp det tidigare beslutet och trots det låga valdeltagandet på under 50 procent ansåg fullmäktige att väljarna och därmed Luleås

befolkning sagt sitt. Ur en direkt demokratisk vinkel då, är rådslag rätt väg att vitalisera demokratin?

Folkomröstningarnas för- och nackdelar kan diskuteras, speciellt eftersom ett av dess beslut på senare tid har kommit att omdiskuteras. Kärnkraftsomröstningens resultat och det beslut det ledde till har nu hävts. Frågan om Eurons intåg i Sverige har på nytt blivit på tapeten i och med lågkonjunkturen i samhället och de nya undersökningarna om väljarnas ändrade inställning. Kanske gör dessa förändringar i beslut som redan tagits ingenting eftersom folkomröstningar är ett avtryck av allmänhetens synsätt just vid omröstningstillfället och folks meningar är föränderliga.

Val är inte det optimala enligt Dryzek, men samtidigt menar han att en balans måste finnas mellan det civila samhället och den politiska. Kanske är folkomröstningar ändå ett sätt att få mer deliberativa inslag i skriftlig form. Rent spontant är det en svårt att avväga vilka frågor som ska behandlas genom deliberation. Enligt Dryzek är det frågor som är komplexa, men gränsdragningen för detta kan vara svår att avgöra. Vilka frågor som bör behandlas diskursivt lämnar han också till politiker, någonting som visar att en uteslutning av det representativa inte är vad han eftersträvar. Politikerna känner av det politiska läget och för då upp ämnet för omröstning. En fråga som kanske skulle kunna ställas är om politikerna alltid känner av det civila samhällets åsikter? Om folkomröstning eller rådslag lyfter frågor som människorna är intresserade av att deliberera om? NDS:s ledarskribent under turerna kring kollektivtrafiken i Luleå, Lotta Gröning Degerlund, samt andra medborgare och politiker i Luleå ansåg inte att röstandet om Smedjegatan var en lämplig fråga att folkrösta om. Gröning Degerlund efterlyste att frågan skulle skapa bättre kontakt mellan politiker och medborgare och menade att detta inte gjorde rådslagsfrågan. Folkomröstning ger enligt förespråkarna en bild av människors uppfattning och en möjlighet för väljarna att uttrycka sin mening mellan val. Samma principdiskussion torde gälla rådslagen. Vem är det som formulerar frågorna som medborgarna då besvarar? Kanske är folkomröstningar, sedda ur den deliberativa demokratin, ett lämpligt sätt att få folk engagerade eftersom människor som inte kan diskutera verbalt kan uttrycka deliberation via andra vägar. Den mediala makten och den indirekta inverkan denna kan ha på politiker är någonting Rönnbäck tar upp. Genom att publicera artiklar och skapa en opinion kan media antas påverka politiker till den grad att politiker hänvisar till ett motstånd

som kanske egentligen inte finns. Om så var fallet i Luleå under 1998 och framåt, var det då medborgarnas uppfattning som kom fram och röstades om? Kanske det till och med kan vara så att genom sina artiklar om opinion sätter igång en tanke som skapar opinion och som kritiker till folkomröstningar menar manipulerar väljarna.

Om folkomröstningar förespråkar människors mening mellan valen säger då det något lägre deltagandet i folkomröstningar och rådslaget i Luleå någonting om människor och dess vilja? Valdeltagandet i EMU frågan var faktiskt högre än det i riksdagsvalet 2002. Kärnkraften hade ett deltagande på under 80 procent medan riksdagsvalet 1979 var just över 90 procent. Vid rådslaget i Luleå deltog endast 45 procent av de röstberättigade men ändå följdes rådslagets beslut. Är det så att valdeltagandet beror på den specifika frågan? Att valdeltagandet till omröstningen om EMU var högre än riksdagsvalet kan tänkas bero på de starka känslorna frågan väckte och engagemanget frågan fick. För att kunna dra ytterligare slutsatser kring detta skulle mer information behövas men det kanske inte är helt fel att anta att folket röstar i de frågor då de anser att deras röst gör störst skillnad. Dessutom var uppmärksamheten i media kring folkomröstningen EMU otroligt stor men eftersom det ändå trycktes en mängd artiklar kring rådslaget samt att frågan diskuterades i 2002 års kommunalval kan man inte påstå att medborgarna inte visste om debatten och rådslaget. Trots att informationen fanns tillgänglig är det svårt att i realiteten veta hur många som faktiskt var medvetna om rådslaget. Genom att undersöka Rönnbäcks enkätundersökning påvisades medborgarnas uppfattning och engagemang som visade på att det var en tredjedel som följde debatten och nära 80 procent som var mer eller mindre engagerad i frågan. Däremot säger denna enkätundersökning inte hur många som faktiskt röstade och var deltagandet blev aktivt. Det relativt låga valresultatet kan tänkas tyda på ett missnöje men väldigt få, endast 7 procent av dem som röstade, valde att rösta blankt som var någonting oppositionen uppmanade folket att göra för att visa missnöje. Möjligtvis ansåg befolkningen i Luleå helt enkelt som Gröning Degerlund att frågan i sig inte var särskilt engagerande och valde därför inte att rösta.

Syftet med studien är omfattande därför skulle det behövas ytterligare intervjuer och datainsamling för att få ett mer korrekt underlag för slutsatserna. Vid intervjutillfället var ämnet fritidsgårdarnas fokusgrupper mycket känsligt eftersom många av de medverkande inte längre skulle få behålla sina arbeten och var mycket besvikna över beslutet. De som ansåg att fokusgrupperna var någonting positivt var också de som fick stanna kvar på samma tjänst. De var också mycket mer pratglada och såg fokusgruppens fördelar medan de som inte fått

fortsatt kontrakt såg det motsatta. Detta är någonting som måste tas i beaktning, att om de som gärna ställer upp i intervjusituationer är positiva till metoden kan det ge en viss vinkling av studien.

I ett rådslag kommunicerar väljare inte direkt med varandra som i en fokusgrupp, i varje fall inte på ett dokumenterat sätt men det behöver naturligtvis inte innebära att frågan inte tas upp i hem eller det civila samhället. För att rösta antas det att väljarna sätter sig in i frågan. Däremot är en fokusgrupp konstruerad på ett annat sätt och genom en diskussion om ett givet ämne tvingas deltagarna att till viss mån sätta sig in och lyssna till de andras argument vilket inte behöver vara fallet vid en omröstning. Vid rådslaget togs beslut om en redan färdigformulerad fråga, individerna som röstade hade således inte mycket att säga till om vid utformningen av själva frågan trots sin inblandning i och för sig gavs det möjlighet vid vissa tillfällen där det fanns remissinstanser till exempel vid statsbiblioteket och den webbaserade utställningen. Kritiken mot förslaget togs emot och blev så småningom så kontroversiellt att ett nytt förslag utarbetades. Trots detta var det nya förslaget formulerat av politiker och inte säkert att folket hade kommit fram till samma formulering eller beslut om de hade fått vara inblandade i utredningsfasen.

Den deliberativa processen ska i sin ideala form tillåta medborgarna att framföra sina åsikter och själva komma fram till det gemensamma. Kunde medborgarna framföra sina åsikter så som den deliberativa modellen vill att folk ska kunna göra emellan val? Fokusgrupper har i och för sig möjligheten att åstadkomma detta men enligt vissa av de intervjuade kändes fokusgrupperna i Luleå endast som ett sätt att få legitim process på sitt maktutövande och deras åsikter togs ingen hänsyn till. Skulle en folkomröstning kunna integreras med deliberation ifall folket fick vara med och utforma frågan som det folkomröstas om?

I både fokusgrupper men även folkomröstningar finns frågan om vems åsikter som verkligen representeras. Är det den som skriker högst som får sin vilja igenom? Genom att gå på möten i fokusgruppen, där i fritidsgårdsgruppen fall deltagande var frivilligt och arbiträrt, kan en viss människa, kanske genom gruppens sammansättning och hierarkiska struktur eller få sin vilja igenom. I folkomröstningens fall finns frågan om det verkligen befolkningens åsikter som tas upp till omröstning eller är det enskilda grupper som genom att framföra sina åsikter genom påtryckningar få sin vilja igenom. Vid remissinstanserna uttryckte folk sina åsikter men problemet är att det kan vara svårt att veta hur representativa uppfattningarna egentligen är.

Hur kan samhället veta vad som är en viktig fråga att ta upp till omröstning eller deliberation? I fallet med rådsrådet som ses ur en direktdemokratiskt synsätt hur kan man veta om det är folket, media eller annan organisation som bildar opinion?

Kan fokusgrupper och folkomröstningar bidra till en vitalisering av demokratin? Det finns möjligheter till detta men frågan hur alla ska delta på jämlika villkor och utan manipulering är svår. Dryzek anser till och med att handslag kan rymma manipulering. Det kan vara svårt att föra ett samtal utan att väcka folks känslor och manipulation är vanlig. Folkomröstningar kan än rymma detta, de som ser folkomröstnings nackdelar anser också att människor är lätta att manipulera och att detta kan göras eftersom befolkningen inte har nog med kunskap i frågorna. Där skiljer sig Dryzek från den övriga kritiken presenterad i Halvarson, för Dryzek efterlyser mer samtal men också utbildning för folket så att manipulering kan undvikas. I sin nuvarande form är varken fokusgrupper eller omröstningar fria från fallgropar och om Dryzek har rätt behövs mer utbildning för individen i deliberation för att få en mer vitaliserad demokrati.

KÄLLOR

Tryckta källor

- Barbour, R. (2007). *Doing Focus Groups*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications,
- Bryman A, (2006). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö:Liber
- Dryzek, J. (1990). *Discursive Democracy. Politics, Policy, and Political Science*. Cambridge, New York & Oakleigh: Cambridge Univ. Press
- Dryzek, J. (2000) *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford:Oxford Univ. Press
- Dryzek, J och Niemyer. (2006) Reconciling Pluralism and Consensus as Political Ideals
American Journal of Political Science 50:3 634-649
- Hauge, R., Harrop, M. & Bresling, S. (2000) *Styrelseskick och Politik*. Nora : Nya Doxa
- Halvarsson,A., Lundmark, K. & Staberg, U. (2003) *Sveriges Statsskick: Fakta och Perspektiv*. Södertälje: Concentra Grafiska AB
- Heywood, A. (2004) *Political Theory: an introduction*. New York: Palgrave Macmillan
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund:Studentlitteratur
- Rönnbäck, P. (2006) *Politikströmmar och kommunala trafikflöden : en studie av kollektivtrafiken i förändring*. Luleå : Luleå tekniska universitet
- Wibeck, V. (2000). *Fokusgrupper:om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund:Studentlitteratur
- Vårt Luleå (2003a). En informationstidning från Luleå kommun. Nr 1: 1-16 Luleå: GTC print
- Vårt Luleå (2003b) En informationstidning från Luleå kommun. Nr 2: 1-16 Luleå: GTC print

Internetkällor

- Bondesson, M. (2009). Majoritet vill införa Euron. *Dagens Nyheter*. 25 maj. Hämtad 25 maj 2009 från: <http://www.dn.se/ekonomi/majoritet-vill-infora-euron-1.872480>
- Brors, H. (2009). Fler positiva till euron. *Dagens Nyheter*. 19 april. Hämtad 20 maj 2009 från: <http://www.dn.se/nyheter/politik/euron-1.847456>
- Ds 2001:60. Effektivare energianvändning. Hämtad 18 maj 2009 från: <http://www.regeringen.se/content/1/c4/18/37/6df546c5.pdf>
- The Economist Intelligence Unit. Democracy Index 2007. Hämtad 30 2009 april från http://www.economist.com/media/pdf/DEMOCRACY_TABLE_2007_v3.pdf
- Nationalencyklopedin (2009) Delibertion. Hämtad 4 maj 2009 från: <http://www.ne.se.proxy.lib.ltu.se/sok/deliberation>

Luleå Kommuns Årsredovisning 2008. Hämtad 20 maj från:

<http://www.lulea.se/download/18.1aa75d8a12067564536800011269/Arsredovisning08+ltt.pdf>

Regeringen.se. Folkomröstning hämtad 6 maj 2009 från

<http://www.regeringen.se/sb/d/2467/a/13454>

SCB.se Valdeltagande år 2002 hämtad 20 maj från:

http://www.scb.se/statistik/ME/ME0104/2003M00/me0104_tab532.xls

SOU 2000:1 En uthållig demokrati! - Politik för folkstyrelse på 2000-talet. Hämtad 18 maj

2009 från: <http://www.regeringen.se/content/1/c4/06/24/1c43643c.pdf>

Svantesson, E. (2009). Grönt ljus för ny kärnkraft. *Dagens Nyheter*. 5 februari. Hämtad 17 maj

2009 från: <http://www.dn.se/nyheter/politik/gront-ljus-for-ny-karnkraft-1.793471>

Svantesson

TT. (2009). Majoritet vill ha kvar kärnkraft. *Dagens Nyheter*. 8 April. Hämtad 20 maj 2009

från: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/majoritet-vill-ha-kvar-karnkraften-1.841353>

BILAGA 1 Intervjufrågor

Hur länge har du arbetat med fritidsgårdar?

Vad var syftet med fokusgruppen?

När gjordes fokusgruppen?

Vad fungerade / vad fungerade inte?

Vilken åldersgrupp var det?

Hur stor var gruppen?

Fanns det några förmånserbjudanden att vara med i gruppen?

Hur väl anser du att fokusgruppens syfte har uppfyllts? Om dåligt: vad kunde göras annorlunda?

Hur var urvalet till fokusgruppen?

Var det bra ett bra sätt att dela in grupperna? Om dåligt: vad kunde göras annorlunda?

Kom alla medverkande på alla träffar?

Vad hade du för förväntningar inför samtalet?

Hur väl känner du att du fick din röst/åsikter hörd under samtalet? Om dåligt: vad kunde göras annorlunda?

Hur väl känner du att gruppen tillät andra att få sin röst/åsikter hörd under samtalet. Om dåligt: vad kunde göras annorlunda?

Hur väl anser du att samtalsämnena som diskuterades hade någon relevans? Om dåligt: vad kunde göras annorlunda?

Hur väl anser du att samtalsgruppen höll sig till det ämne som skulle diskuteras? Om dåligt: vad kunde göras annorlunda?

Om svår dynamik, hur gjorde ni för att förbättra/utveckla det?

Vilken roll hade samtalsledararen under samtalet?

Finns det någon annan fråga än de som diskuterades under fokusgruppen som du anser passar denna mötesform? I så fall, varför?

I vilka tillfällen tycker du att en fokusgrupp kan fungera?

Är det någonting du skulle ändra på om du genomförde en fokusgrupp?

Vad kan fokusgrupper ha för betydelse? Vad kan det göra för skillnad?

Har du någonting övrigt att tillägga?